

Omvendt deltakelse i lokaliseringen av FNs bærekraftsmål

Kirsten Paaby, pedagog og leder PS Paaby Prosess – EDU-ACTION, Norge og **Mikaela Vasstrøm**, førsteamanuensis ved Institutt for Global Utvikling og Samfunnsplanlegging, Universitet i Agder og Seniorforsker ved Agderforskning/NORGE

FNs BÆREKRAFTSMÅL

Støttet med midler fra Kommunal- og Moderniseringsdepartementet

April 2020

Innhold

Sammendrag.....	3
Bakgrunn.....	4
Fokuspunkter for læringspotensialer.....	5
Borgernes grønne utviklingsprosjekter.....	6
Fra falleferdig husmannsplass til grønt og lokalhistorisk aktivitetssenter? (Bydel Alna Oslo).....	8
Grønne og sosiale møteplasser, synergier og nye former for samarbeid: Takhagen på Furuset Forum og Humlegata (Bydel Alna Oslo).....	11
Lokale planer utfordrer og kompletterer kommunens klimaplan og strategi for urbant landbruk: lokalt klimatoppmøte, et buss seminar og mye mer (Grorud- dalen, Oslo).....	15
Bærekraftige liv på Landås – fra ”tre rundt et kjøkkenbord” til en nasjonal nabolagsbevegelse (Bergen).....	20
Læringspunkter fra casene.....	24
Konklusjon og perspektiver videre.....	29

Litteraturliste

Vedlegg:

Policynotat ”Bærekraftig lokalsamfunnsutvikling i Oslo?”

Bilder på forsiden:

Øverst: Fra Landåskonferansen 2012 (foto: Vibeke Koehler, Bærekraftige liv)

Nederst: Fra workshop ”Ellingsrud parsellhage før, nå og i fremtiden” (Foto: Kirsten Paaby)

Logo FNs bærekraftsmål: <https://www.fn.no/om-fn/FNs-baerekraftsmaal>

Sammendrag

Dette prosjektet tar avsett i plan- og bygningslovens overordnede formål om bærekraft og medvirkning, FNs bærekraftsmål 11, del mål 11.3, samt Europarådets prinsipper for sivilsamfunnets deltakelse. Hensikten med prosjektet er å beskrive og analysere et utvalg av eksempler, som viser hvordan borgerinitiativer¹ i lokalsamfunn² i Oslo og Bergen har åpnet opp for demokratiske og kollektivt orienterte prosesser om bærekraftig lokalsamfunnsutvikling. Disse borgerinitierte prosesser definerer vi som «omvendt deltakelse», det vil si at det er borgergrupper, foreninger og nettverk som selv definerer og utvikler grønne prosjekter – og på ulike måter krever deltakelse i det kommunale systemet (Nielsen and Nielsen 2007, Cornwall 2008)(Vasstrøm og Paaby, kommende).

Borgerengasjement og initiativer for bærekraftig utvikling høster økt oppmerksomhet i diskusjoner om, hvordan det kan skapes mer bærekraftig utvikling og omstilling (Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016, Pesch, Spekkink et al. 2019). Eksemplene i denne rapporten er initiativer som vokser frem i det som Nyseth et al. (2019) beskriver som «kanten av» det formelle plansystemet, og de er forankret i stedets særlige situasjon, kontekst og nettverk av aktører (Healey 2006). Det er viktig og interessant å forstå læringspotensialet i slike eksempler for demokratisk deltakelse, sosio-økologisk innovasjon, nettverksbygging og kunnskapsutvikling (Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016). Slik «eksemplarisk læring» (Negt, 2019) kan bidra til å inspirere grønne prosjekter blant andre borgergrupper og foreninger – og til policylæring for kommunal (og nasjonal) strategisk satsning på bærekraft.

Deltakelse i lokal samfunnsutvikling kan også bidra til utvikling av sosiale læringsprosesser og orienteringsevne i et lokalt fellesskap, og dermed styrke den nære demokratiske samfunnsdeltakelse (Negt, 2019). Borgerengasjement kan dermed ses som en form for "deepening of democracy" (Bherer, Fernández-Martínez et al. 2016). I tillegg kan utvikling av prosjekter med sterk lokal forankring øke lokalsamfunnets sosiale kapital, evne og kapasitet til å omsette ideer til handling (Bosworth, Annibal et al. 2015).

Hvis bærekraftig utvikling handler om grønn omstilling og etableringen av nye typer sosio-økologiske forståelser og praksiser, så er det ikke nok at implementere ny teknologi eller reguleringer av eksisterende handlinger. Det er også et behov for at undersøke hvorfor og hvordan borgerinitiativer og mobiliseringer for miljø og lokalsamfunn etableres og utvikles, og hvilke muligheter og utfordringer de opplever i forhold til plansystem og mulige videreutviklinger (Vasstrøm og Paaby, kommende).

I dette prosjektet har vi gjennom intervjuer og workshops utforsket eksisterende borgerinitierte prosjekter. Prosjektene viser, hvordan lokale utviklingsprosjekter styrker og skaper nye sosiale og økologiske relasjoner og samtidig danner nettverk, erfaringer og kompetanser i lokalsamfunnet for å videreutvikle stadig nye initiativ. Samtidig har vi undersøkt, hvilke muligheter og utfordringer prosjekteierne opplever for nye utviklingsideer, videreføring og samarbeidet med kommunale institusjoner. Gjennom beskrivelsene forsøker vi i rapporten å trekke frem læringspotensialer for

¹ Vi bruker begrepet borger (citizen) for å understreke menneskets politiske dimensjon og handlingskapasitet, i motsetning til innbygger (resident) som referer til bosted.

² I denne rapporten bruker vi lokalsamfunn som referanse til det engelske uttrykk «community». Det kan beskrive et større lokalsamfunn som en bydel, eller mindre enheter som «nabolag» eller nærmiljø. Det handler om borgenens relasjoner til det sted man har sin hverdagspraksis og sitt levde liv, i ulike typer fellesskap med andre borgere.

hvordan kommuner og lokalsamfunn kan forstå og understøtte borgerinitierte stedsbaserte prosjekter, som "oversetter" universelle verdier som FNs bærekraftsmål til lokalt nivå.

Rapporten peker på, at borgerinitierte prosjekter kan ses som måter å komplementere andre typer miljø- og bærekraftsatsninger på i det kommunale system, gjennom å eksperimentere med ulike typer av deltakelse og innovative praksiser for en grønn utvikling, som er tilpasset et konkret sted. Eksempelene viser, at det utvikles samarbeid på tvers av borgergrupper og med andre lokale og eksterne aktører. Samtidig ser vi gjennom eksempelene, at samarbeid med det kommunale systemet krever at kommunale roller utfordres, og at det utvikles ulike typer av finansiering/støtte. Samlet sett peker rapporten på, at det er behov for å utvikle nye perspektiver og modeller for hvordan system og livsverden – eller kommune og borgere - kan jobbe sammen for et felles bærekraftig lokalsamfunn og en bærekraftig fremtid i tråd med de globale bærekraftmålene.

Bakgrunn

Verdenssamfunnet har blitt enige om 17 mål for en mer bærekraftig framtid. Bærekraft er samtidig blitt et sentralt begrep i nasjonale meldinger til stortinget³ og i nasjonale forventninger til kommunal og fylkeskommunal planlegging⁴. Flere norske kommuner har satt seg som mål å bruke bærekraftmålene som referanseramme i sitt arbeid med kommuneplaner. Samtidig er det kun 1 av 4 norske kommuner, som har en plan for, hvordan bærekraftmålene skal implementeres⁵. Å skape en grønn omstilling og et lavutslipssamfunn er komplekst og krevende, spesielt på lokalt nivå hvor de faktiske endringer må skje. I Norge viser prosjektet «Kortreist Kvalitet»⁶, at lokal (kommunal) grønn omstilling er utfordrende. Det skaper nye mål- og interessekonflikter, samtidig krever det nye praksiser og kunnskap samt nye typer samhandling. Det er derfor et behov for å utforske, hvordan lokale initiativer iverksettes av borgere, og hvordan de kan understøttes av kommunal planlegging og politikkutforming.

Bærekraft er et stort universelt og abstrakt begrep. FNs bærekraftsmål er et forsøk på å systematisere og kategorisere sosiale, økonomiske og økologiske aspekter av bærekraftig utvikling og å koble disse til idealer om politikk, samarbeid og handling. Det er mange diskusjoner om hvordan man kan «oversette» og «lokalisere» disse abstrakte målene. Det diskuteres, om det er gjennom sterkere regulering og mer direkte styring av myndigheter, eller gjennom økt fokus på ny teknologi, eller om det er gjennom økonomiske insentiver for markedskrefter (og borgere) til at handle mer «grønt» (Dryzek and Pickering 2017). Det er mye litteratur, som diskuterer og kritiserer disse tilnærminger til bærekraft og utvikling og peker på, at vi egentlig forsøker å løse problemene på samme måte som de ble skapt og ikke åpner for kvalitativt andre rasjoner og forestillinger om en bærekraftig fremtid (Nielsen, Elling et al. 2010, Meadowcroft 2013). Det er viktig å åpne for kritiske perspektiver på nåværende politikkutvikling og planlegging, men for å skape alternativer til eksisterende praksis krever det en utforskning og eksperimentering med andre typer praksis og handling (Nielsen and Nielsen 2006, Frantzesaki, Dumitru et al. 2016).

³ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20162017/id2539348/>

⁴ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-forventninger-til-regional-og-kommunal-planlegging/id2416681/>

⁵ Deloitte, 2018 Fra globale mål til lokal handling: <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/about-deloitte/topics/impact-report/2018/samfunn/global-til-lokal.html>

⁶ <https://www.kortreistkvalitet.no/>

I denne rapporten fokuserer vi på lokale borgerinitiativer og engasjement – som en form for alternative praksiser og handlinger i et lokalsamfunn. Vårt utgangspunkt er å utforske ulike typer praksiser i lokalsamfunn, som binder sammen sosiale og økologiske dimensjoner, og undersøke hvordan lokale ideer, handlinger og visjoner forholder seg til almene ideer og universelle verdier om bærekraft (Nielsen og Nielsen, 2006).

Et slikt *utgangspunkt* for å forstå bærekraft og lokalsamfunn handler ikke om å ignorere ekspertkunnskap, plansystemets rammer, nasjonale mål, eller internasjonale standarder. Det er et *utgangspunkt*, som handler om å forstå hvordan lokalt engasjement skapes og utvikles – og hvilke utfordringer og muligheter det er for å videreutvikle dette i samarbeid med et institusjonelt system – som kommunen.

Ved å ta utgangspunkt i borgernes eget hverdagsliv og lokale praksis – kan det skapes et avsett for å utforske sosiale forestillinger om det gode liv for både mennesker og miljø. Det handler dermed om å skape et rom for deltakelse og dialog, som både kan romme den hverdagslige og konkrete «livsmening» – og samtidig skape en refleksjonsramme som griper det «felles universelle». Dermed er det selve borgernes engasjement, initiativ som står i fokus og prosessen med å åpne for mobiliseringen av borgerne til å ta del i en bærekraftig samfunnsutvikling. For å skape et slikt utgangspunkt må det begynne der, hvor borgerne finner det meningsfylt (Nielsen og Nielsen, 2006, 2016).

Hvis idealer om grønn omstilling handler om å utvikle nye retninger for samfunnsutviklingen – også på et lokalt nivå – er det behov for å etablere rom for deltakelse av de som bor og lever i lokalsamfunnet: borgerne. Et slikt rom må være åpent for andre perspektiver på bærekraft og «det gode liv», som ikke nødvendigvis tar utgangspunkt i forhåndsdefinerte rammer, interesser og formål. En nyskapende «grønn omstilling» bør dermed ikke målstyres, men åpne for en prosessbasert tilgang, hvor mål og mening kontinuerlig utvikles. Det krever en forståelse av utvikling og planlegging som uferdigg, «uplanbart» og tilbilvende (Boelens and de Roo 2016). Planlegging og utvikling i et slikt perspektiv åpner for, at deltakelse kan bidra med kvalitativt ulike typer av kunnskap og erfaringer, som kan skape sosial læring og nye forståelser av bærekraft på et gitt sted.

Denne rapporten utforsker hvordan det konkrete lokale (bydels- og innbygger) nivå kan adressere FNs bærekraftsmål. Grunnlaget er prosjekter i Oslo kommunes bydeler som har fått støtte gjennom ordningen «Grønne midler»⁷ (i tillegg til midler fra Nabolagsprogrammet⁸ og tilskuddsmidler fra Miljøhovedstaden), samt et lokalt prosjekt som er støttet med midler fra Bergen kommunes ”grønne tilskuddsordning”⁹. Hva er erfaringene med borgerinitierte lokale bærekraftprosjekter og grønne midler? Hvilke muligheter og utfordringer oppleves på prosjektnivå? Hvordan kan lokale prosjekter styrkes, og hvordan kan de som driver prosjektene samarbeide med kommunen og på tvers av hverandre?

Fokuspunkter for læringspotensialer

I det følgende gjør vi kort rede for, hvilke fokusområder vi legger særlig vekt på som læringspotensialer for andre borgerinitiativer – og for kommunal policy og planleggingspraksis.

⁷ <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/tilskudd-legater-og-stipend/#gref>

⁸ <https://www.miljohovedstaden.no/satsinger-i-2019#gref>

⁹ <https://www.bergen.kommune.no/innbyggerhjelpen/natur-klima-miljo/miljo-/klima/tilskudd-til-miljoorganisasjoner>

Fokuspunktene handler om å forstå drivkreftene, omstillingspotensialer, erfaringsdannelse og muligheter for samskaping med et større system. Etter eksempelbeskrivelsene drøftes læringspotensialet for hver enkelt case og på tvers av dem alle.

Borgerengasjement, deltakelse og samarbeid: Hvordan har prosjektene skapt engasjement, økt deltakelsen og skapt samarbeid på tvers av lokale aktører og med eksterne aktører? Vi utforsker, hvordan prosjektene har jobbet med utvikling av lokale nettverk og samarbeid på tvers av eksisterende lag og foreninger og gjennom etableringen av nye foreninger og samarbeid. Slike prosesser handler om, hvordan deltakelse kan utvikles som en «demokratisk livsform» som over tid øker borgernes orienteringsevne til å kunne jobbe med lokale samfunnsanliggender (Negt, 2019).

Deltakelse i og samarbeid om lokale samfunnsanliggender skaper dermed sosiale læringsprosesser om utfordringer og muligheter i eget samfunn, og om hvordan det kan jobbes med forandringer i fellesskap (Nielsen and Nielsen 2007). På sikt kan det øke borgernes demokratiske engasjement, forstått som vilje og ønske om å engasjere seg i lokal samfunnsutvikling. Deltakelse kan dermed utvikle borgernes myndiggjøring (empowerment) og øke ansvaret for både sosiale og økologiske relasjoner (Pesch, Spekkink et al. 2019). Utvikling av disse sosiale og romlige relasjoner kan forstås som utvikling av ulike typer av fellesskaper i både det nære og større lokalsamfunn (Frandsen, 2018). På et mer instrumentelt plan handler det også om, hvordan samarbeid og prosjekterfaring mellom borgere og andre lokale og eksterne aktører utvikler sosial kapital og kapasitet til å kunne forestille seg, igangsette og videreutvikle prosjektideer i lokalsamfunnet (Bosworth, Annibal et al. 2015).

Sosio-økologiske stedsrelasjoner: Hvordan har prosjektene utviklet sosio-økologiske relasjoner i lokalsamfunnet? Vi utforsker, hvordan borgerengasjementet har bidratt til å skape nye «grønne omstillinger» og ideer om bærekraft, miljø og naturbruk, og hvordan dette er koblet til lokalsamfunnets sted, hverdagsliv og praksis. Vi ser på, hvordan prosjektene gjennom sine ideer og prosjekter har skapt både sosial innovasjon – som nye typer samarbeid og handlinger (Moulaert 2013), men også det vi vil kalde sosio-økologisk innovasjon – som nye typer praksiser mellom ulike aktører og den nære bynatur og -miljø. Det handler også om å utforske, hvordan omsorg for menneske, sted og miljø utvikles til nye praksiser og handlinger i lokalsamfunnet (Healey 2015). Samtidig er det en anerkjennelse av borgerinitiativer og engasjement som fremvoksende og uplanbare, med meget forskjelligartede muligheter for utvikling av bærekraftig omstilling (Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016).

Kunnskaps- og erfaringsdannelse: Hvordan har prosjektene utviklet ny kunnskap på tvers av ekspert og lokal kunnskap, og gjennom nye praksiserfaringer? Koblinger mellom egne gjorte erfaringer og mer systemisk og ekspertbasert viten kan skape nye typer kunnskap om, hvordan den grønne omstilling kan utvikles (Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016, Vasstrøm 2016). Det handler om å skape en gjensidig anerkjennelse av ulike typer kunnskap. Et annet viktig aspekt av kunnskaps-, lærings og erfaringsdannelse er utvikling av ulike typer kompetanse for bærekraftig utviklingsarbeid. Bærekraftig utvikling krever nye typer kompetanser for å kunne forstå og omsette utfordringsbilder, ideer, visjoner og begrep til praksis (Walls, 2015). Walls (2015) peker bl. a. på systemiske, strategiske, normative, relasjonelle/samarbeidende, og problemorienterte kompetanser for forandringsarbeid.

Håp og omsorg: Hvordan har prosjektene skapt håp og omsorg? Bærekraftig utvikling handler ikke bare om at begrense eller definere hvilke fremtider vi ikke ønsker (Sachs, 2009). Bærekraft må også handle om at reorientere og skape håp for forandringer og omstillinger (Walls, 2015). Det krever, at det skapes et rom for nye forestillinger og – sosial fantasi og forestillinger om «en annen fremtid» eller «det gode liv» (Nielsen and Nielsen 2006). Håp og ideer om reorienteringer handler også om utviklingen av omsorg for både de sosiale mellommenneskelige relasjoner – men også for natur og

miljø. Omsorg har fått stigende oppmerksomhet som en annen – og mindre instrumentell - vinkling på at forstå, hvordan vi skal ta vare på og ansvar for natur og miljø i fremtiden (Bateson 2000).

Samskaping og komplementære perspektiv: Hvordan har de ulike prosjekter jobbet sammen med kommune, private aktører og andre? Hva kan vi lære av utfordringer og muligheter for dette samarbeidet? Bærekraftig utvikling og grønn omstilling er helt avhengig av å skje på flere ulike nivåer, i ulike sfærer (O'Brien 2012) og på tvers av både system og livsverden (Nielsen, Elling et al. 2010). Fremvoksende ideer og modeller for samskaping har fått stigende oppmerksomhet i arbeidet med bærekraftig omstilling (Polk 2015). Det handler om å forstå, på hvilke måter kommunikasjon og kunnskapsutveksling kan etableres på tvers av lokale, private og offentlige aktører. Samtidig handler det om, hvordan det kan bygges bedre modeller for allokering av ressurser mellom det offentlige – (og private) som kan understøtte borgerengasjement og prosjekter på sikt.

Borgernes grønne utviklingsprosjekter

Vi har utvalgt prosjekter som er initiert av samfunnsborgere og på ulike måter adresserer grønn omstilling og bærekraftig lokal samfunnsutvikling:

1. Fra falleferdig husmannsplass til grønt og lokalhistorisk aktivitetssenter? (Bydel Alna, Oslo)
2. Grønne og sosiale møteplasser, synergier og nye former for samarbeid: Takhagen på Furuset Forum og Humlegata (Bydel Alna, Oslo)
3. Lokale planer utfordrer og supplerer kommunens plan for urbant landbruk og –klima: lokalt klimatoppmøte og et busseminar (Groruddalen, Oslo)
4. Bærekraftige Liv på Landås – fra "tre rundt et kjøkkenbord" til en nasjonal nabolagsbevegelse (Bergen)

Det er mange flere borgerinitierte prosjekter i Oslo (se f.eks. eksempler i vedlagt policy brief fra Erfaringsworkshoppen om Grønne midler i Oslo Oktober 2019) – og andre steder i landet. Vi har valgt disse, fordi de viser prosjekter som har vært i utvikling over lengre tid og har skapt ringvirkninger. De har ulike typer av samarbeidskonstellasjoner og fokusområder og kan dermed vise frem ulike læringspotensialer for andre borgergrupper og kommuner.

Vi har valgt en felles ramme for prosjektbeskrivelsene som omfatter tre hovedpunkter:

- Prosjektenes bakgrunn, utforming og formål
- Eksisterende konkrete aktiviteter og samarbeidsrelasjoner med andre aktører og kommunen.
- Fremtidige muligheter og utfordringer

Alle eksempelbeskrivelsene er blitt kvalitetssikret av en eller flere aktører fra hvert prosjekt. (Vi retter en stor takk til Anne Grete Orlie, Astrid Kjellebold, Vidar H. Noreng, Yusra Salah, Agnes Vevle Tvinnereim og Liv Karin Lund Thomassen.)

På bakgrunn av prosjektbeskrivelsene vil siste del av rapporten trekke frem læringspotensialer for politikkutforming og planleggingsprosesser for økt borgerdeltakelse i bærekraftig lokal samfunnsutvikling.

Fra falleferdig husmannsplass til grønt og lokalhistorisk aktivitetssenter? (Bydel Alna, Oslo)

Bakgrunn, utforming og formål

Nuggerudenga – på folkemunne kalt ”Enga” – er en gammel husmannsplass som ligger ved innfallsporten til Østmarka, et populært turområde, hvor mange passerer sommer som vinter. Husmannsplassen består av en 4 mål tomt og et forfallent våningshus og uthus. Den eies av Oslo kommune og forvaltes av Bymiljøetaten. På grunn av eiendommenes tilstand var det planer om å rive disse, men i 2016 ble husmannsplassen satt på ”gul liste” av Byantikvaren¹⁰ med den begrunnelse at den har kulturhistorisk verdi som en av få gjenværende husmannsplasser i det aktuelle området, som i sin tid lå under Ellingsrud gård.¹¹ Byantikvaren uttalte at ”plasseringen langs turveien til Mariholtet, (...) gir et stort potensiale for historieformidling, samt mulighet for å aktivere området ved å skjøtte og benytte kulturlandskapet til for eksempel byøkologisk jordbruk.”¹²

Bymiljøetaten tok derfor kontakt med bydelen og senere leder av Ellingsrud parsellhage, Anne Grete Orlie, for å undersøke om det var interesse for å påbegynne dyrking på tomten som en mulig utvidelse av parsellhagen. Ellingsrud parsellhage driftes av ”Foreningen til minne om Kristian og Øyvind”.¹³ Hagen ligger fritt og åpent tilgjengelig for alle i området. I 2019 var det 62 medlemmer og 2 støttemedlemmer fordelt på 256 dyrkekasser, av disse er 16 dyrkekasser felleskasser for alle i området til å plukke fra. Det er både enkeltmedlemmer og familier og skoler. Ellingsrudåsen aktivitetsskole hadde i 2019 et pedagogisk undervisningsopplegg for 45 barn i alderen 6 til 8 år - 3 dager i uken, fordelt på 40 dyrkekasser. Samtidig som deltakerne kan dyrke egne grønnsaker, legges det vekt på at hagen skal være en sosial møteplass for alle i nabolaget. Her er det blitt formidlet kunnskap om urban dyrking med fokus på biologisk og sosialt mangfold gjennom snart 5 års drift.¹⁴

Parsellhagen følges av Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i samarbeid med blant annet Fylkesmannen i Oslo og Bymiljøetaten i Oslo kommune, dette i forbindelse med prosjektet «Cultivating Public Spaces: urban agriculture as a basis for human flourishing and sustainability transition in Norwegian cities». ¹⁵ Formålet med prosjektet er å bidra med kunnskap om bærekraftig byutvikling ved å utforske hvordan urbant landbruk kan bidra til å øke livskvalitet i en kompakt by, og hvordan det systematisk kan integreres i urbane offentlige rom i Norge. Parsellhagen nevnes også

¹⁰ <https://www.facebook.com/fmfoa/posts/1540134056099343>

¹¹ https://oslobyleksikon.no/index.php/Ellingsrud_gård

¹² Byantikvarens skriv til Plan- og bygningsetaten, Oslo kommune av 30. Mai 2016

¹³ Initiativet til å starte parsellhagen var begrunnet i en personlig tragedie og ønsket om å gi noe tilbake til lokalsamfunnet. Orlie opplevde det verste man som foreldre kan oppleve: å miste begge sine barn. Yngste sønnen, Kristian døde atten år gammel som offer for blind vold, hennes andre sønnen døde av kreft tjuesyv år gammel (Orlie A. G. 2016).

¹⁴ <https://www.facebook.com/spirendeoslo/videos/1849133118722981/?v=1849133118722981>

¹⁵ <https://www.nmbu.no/en/projects/node/34274>

som et forbildeprosjekt i Oslo kommunes plan om urbant landbruk og får stadig større oppmerksomhet.

Våren 2018 ønsket man å se på muligheter for å videreutvikle hagen. Denne prosess ble innledet med en workshop «Ellingsrud parsellhage – før - nå og i framtiden», i samarbeid med PS Paaby Prosess¹⁶. Som en ramme rundt workshopen ble det referert til FNs 17 bærekraftsmål, og på workshopens kafédialog¹⁷ ble deltakerne oppfordret til å drøfte hvordan man som nabolag og i arbeidet med parsellhagen kan bidra til å gjøre lokalsamfunnet på Ellingsrud «inkluderende, trygt, robust og bærekraftig» (FN #11). Ideen med workshopen var å skape et «fritt» rom for dialog mellom lokale borgere, i samspill med almene refleksjoner om bærekraftig utvikling. Utgangspunktet var deltakernes hverdagslivspraksis, og målet var å utvikle fremtidsperspektiver for parsellhagen og lokalsamfunnet.

Workshopen inviterte alle de, som hadde en relasjon til parsellhagen og det ble sendt ut invitasjoner til et større nettverk av lokale organisasjoner og foreninger, enkeltpersoner, den lokale skolen og barnehagen, samt bydelsadministrasjonen og lokalpolitikerne. Det kom 20 deltakere på verkstedet, herav en del nye lokale aktører som ikke tidligere hadde vært i nærmere kontakt med "kjernegruppen" bak driften av hagen.

Kafédialogen oppfordret deltakerne til å diskutere fremtiden: Først som utopiske forestillinger om utvikling av parsellhagen og lokalområdet i et 10 års perspektiv. Derneft som realiseringer og strategiske ideer for handling. Til slutt som konkrete skritt for 2019. Deltakerne adresserte helt konkrete forslag til utvikling både for den fysiske utforming av parsellhagen – og samarbeidsformene. Samtidig skapte FNs bærekraftsmål en ramme som løftet det konkrete til almene refleksjoner om bærekraft (Paaby og Vasstrøm, 2018).

Inspirert av de muligheter som henvendelsen fra Bymiljøetaten åpnet for, inngikk "Enga" som en viktig del av workshopens sentrale fremtidsbilder. Helt konkret ble det fremsatt ønsker om å knytte flere eksisterende lokale foreninger til "Enga" og skape en felles arena for mange ulike typer «grønne» og kulturhistoriske aktiviteter, som verksteder, kjøkken, fotoutstillinger og foredrag.

I etterkant av workshopen (november 2018) inviterte styret i parsellhagen og en rekke lokale aktører til folkemøte for realisere visjonen om «Enga». Både på dette og etterfølgende møter har det vært større og større oppslutning med deltakere fra ulike organisasjoner, lokalpolitikere samt enkeltpersoner. På møtet i november ble det etablert et interimsstyre med representanter fra Ellingsrud Parsellhage, Lørenskog og Oslo Elveforum samt Groruddalen historielag. Dette interimsstyre – en "aksjonsgruppe for bevaring av husmannsplassen Enga" - har siden jobbet mot Oslo kommune for å kunne etablere en byøkologisk hage på «Enga» i kombinasjon med et kulturhistorisk informasjonssenter, en møteplass der skoleklasser, lokalbefolkningen og andre kan lære om biologisk mangfold, urban dyrking og den unike historien til stedet.

I første omgang var målet å skissere en konkret modell for dette, samt et forslag til hvordan det kan driftes i form av et samvirke mellom lokale frivillige krefter og offentlige instanser. Gruppen fikk innvilget Grønne Midler fra Bydel Alna og Oslo kommune (Miljøhovedstaden 2019) til et forprosjekt, og initiativet har fått politisk oppslutning i det lokale bydelsutvalg. Bymiljøetaten har vært på

¹⁶ <https://medium.com/mobilisering-lokalt-for-fns-bærekraftsmål>

¹⁷ <http://www.theworldcafe.com>

befaring, og aksjonsgruppen og kommunen påbegynte i 2019 et samarbeid om oppstart og rydding av området for hagedyrkning.

Bymiljøetaten fremmet forslag til budsjett for 2020 til bystyret om 4 millioner til rehabilitering av våningshuset. Budsjettforslaget ble ikke tatt til følge i behandlingen desember 2019.

Eksisterende konkrete aktiviteter og samarbeid med kommunen og andre aktører

Det er signert en 5 års avtale om arealutleie for dyrking på 2 dekar mellom bymiljøetaten og "Forening til minne om Kristian og Øyvind". Det er nedsatt ulike arbeidsgrupper, og det er etablert et andelslag som skal dyrke videre fremover; dette som et prøveprosjekt, som fortsatt er forankret i nabolaget Ellingsrud, men nå rekker det også videre og har tiltrukket seg medlemmer og aktivister fra andre nabolag og bydeler i Oslo. Man er blitt enige om at det ikke deles ut private dyrkeområder. Gjennom samarbeid vil man dele på det man dyrker og høster fra hagen ved husmannsplassen. Bymiljøetaten har formidlet kontakt til Norsk Landbruksrådgivning mht tilføring av matjord og andre landbruksfaglige råd.

En lokal fotograf, Bjørn Ingar Pedersen, har fulgt prosessen med sitt kamera. Dette har resultert i en vandreutstilling som formidler både historien om husmannsplassen, det arbeid som er gjort så langt for å bevare stedet samt visjonen om en byøkologisk hage i kombinasjon med et kulturhistorisk informasjonssenter som beskrevet. Denne utstillingen skal nå vises på bibliotekene i Groruddalen.

Fremtidige muligheter og utfordringer

Det store lokale engasjementet, gjensidig kommunikasjon og dialog mellom plansystem og innbyggere har eksplisitt bidratt til kommunens økende interesse og vilje til samarbeid. Det betyr ikke at aktivistgruppen til bevaring av husmannsplassen legger ned sitt arbeid. Tvert imot er det noe som vil intensiveres fremover. De har fortsatt som mål å komme i dialog med bystyrerepresentanter slik at det kan bevilges penger til istandsettelse av huset.

Gruppen har allerede vist at mye kan gjøres på dugnad og frivillig basis, og de har også forslag til hvordan andre aktører med kompetanse på bevaring av gamle hus kan involveres, for eksempel "Fortidsminneforeningen i Oslo og Akershus"¹⁸, som de er i tett dialog med i tillegg til fagfolkene i Bymiljøetaten.

Flere av deltakerne i andelslaget har uttrykt ønske om å starte med biavl. For å være sikre på at dette ikke kommer i konflikt med bevaringen av biomangfoldet og vern av villbier og humler i området som gruppen støtter opp om – (blant annet gjennom sin deltakelse i nettverket av "Humleambassadører i Groruddalen",¹⁹ (se case side 17)) har man sjekket dette spørsmålet med Bymiljøetaten. Det er nå "gitt grønt lys" – også for biavl. Visjonen for prøveprosjektet er at man på sikt kan etablere et andelslandbruk når våningshuset er satt i stand.

Selv om avtalen om Ellingsrud parsellhage er forlenget og dyrkingen på "Enga" har et fem-års perspektiv, er en av de store utfordringer for fremtiden allikevel for både "Enga" og parsellhagen den usikkerheten som er knyttet til selve midlertidigheten. Dette vanskeliggjør mer permanente fysiske

¹⁸ <https://fortidsminneforeningen.no/fylkesavdelinger/oslo-og-akershus/>

¹⁹ Et bidrag er blant annet en film om prosessen fra frø til humleblokk og humlelivet i hagen som ble produsert med støtte fra Miljøhovedstaden, "Humledronningen og hennes små og store hjelpere": <https://www.youtube.com/watch?v=yHlizoP-HQo>

strukturer. Vil den stadig voksende gruppe av aktivister og støttespillere kunne holde oppe engasjementet?

Dersom det store engasjementet nedenfra og dialogen med kommunen videreutvikler seg slik at det innvilges midler til en rehabilitering av byggene, er dette en prosess som kan ta tid. Vil man klare å finne frem til en bærekraftig og samskapende driftsmodell som kan stå seg over tid? Det som er beskrevet i visjonen og viser seg i de aktivitetene som allerede er satt i gang, møter og svarer på ulike samfunnsmessige utfordringer og problematikker – på tvers av sektorer og tema. Det grønne og kulturhistoriske aktivitetssenter "Enga" er i prosess til å bli en arena som lokalt realiserer flere av FNs bærekraftsmål, det gjelder folkehelse, utdanning for bærekraft, sosial inkludering, bevaring av biomangfold – med andre ord: «Et inkluderende, trygt, robust og bærekraftig lokalsamfunn.» (FN #11)

Grønne og sosiale møteplasser, synergier og nye former for samarbeid: Takhagen på Furuset Forum og Humlegata (Bydel Alna, Oslo)

Bakgrunn, utforming og formål

Furuset Forum (FF) er en flerbrukshall som gir rom for aktiviteter som håndball, ishockey, kunstløp og mye mer. Den ligger midt i Furuset sentrum mellom bibliotek, storsenter, busser og t-bane. Den eies og driftes av Furuset Idrettsforening (FI) som har over 2 200 medlemmer. Foreningen har eksistert siden 1914 og har gjennom år bygget opp en viktig kompetanse og rolle som lokalsamfunnsaktør som en del av det å drive med idrett. Man samarbeider med et stort nettverk av lokale og nasjonale organisasjoner og aktører. Mange av ressurspersonene som er aktive i foreningen har solide erfaringer fra barne- og ungdomsarbeid, frivillig arbeid og lokalpolitikk. (Furuset Idrettsforening et al. 2019).

Det har vært særlig fokus på arbeid med minoritetsungdom, blant annet gjennom etableringen av Alnaskolen²⁰ i 2009, en sosial innovasjon som har inspirert andre bydeler og også internasjonalt. Barn og ungdom i alderen 15 – 25 år gis muligheten til å ta lederskap for fellesaktiviteter i sitt nærmiljø gjennom et 1-årig praksis- og undervisningsforløp. Flere av deltakerne rekrutteres til å være ledere for nye kull for å oppfylle formålet om å "få frem en ny generasjon frivillige, unge ledertalenter og gode rollemodeller for jevnaldrende ungdom."²¹ Dette er en ressurs som trer tydelig og overbevisende frem i prosjektet om "Takhagen" og "Humlegata på Furuset".

Daglig leder av FI, Vidar H. Noreng deltok på busseminaret "Groruddalen: fra grått til grønt - fra skrot til spire" april 2018 (se case på side 15). Inspirert blant annet av dette rullende seminaret og de mange innleggene underveis stilte han følgende spørsmål: "Hvordan kommer vi i gang med

²⁰ <http://www.bfk.no/Documents/BFK/Kultur%20og%20idrett/Arrangementer/Alnaskolen.pdf>

²¹ <https://www.facebook.com/Alnaskolen/>

miljøtiltak i vår sammenheng? Kan vi bli bydelens – eller kommunens – eller landets – mest miljøvennlige idrettsforening?” Flere ble med på idéen og ”grønn fantasi” ga form til visjonene: man så for seg både etablering av takhage, installering av solceller og et mikroenergianlegg (Kjelle vold 2019). Sistnevnte har vært påtenkt som et tiltak i sammenheng med FutureBuilt på Furuset.

Det viste seg å være vanskelig å få finansiert mikroenergianlegg, og takhagen bød på problemer ved første valg av sted. For å få noe gjort i miljøhovedstadsåret, kom man frem til at dyrking på gateplan var en mulighet. Dermed kom «Humlegata på Furuset» inn for fullt inspirert av ”Humlegata på Tøyen” og arbeidet til ”La humla suse”²². Etter hvert kom Yara inn i bildet og ble fødselshjelper finansielt og praktisk for takhagen, på den delen av taket som var dimensjonert for det. Dette kalles for ”snøballmetoden” i Groruddalen (se case s. 19).

Yaras bidrag med fagkompetanse og utstyr ble begrunnet med at praktisk kunnskap om dyrking av mat og den glede det gir ”samtidig øker respekten for bondens arbeid”. De stod også for produksjon av flere informasjonsvideoer som ble delt på sosiale medier.²³

Det ble videre etablert et samarbeid med mange andre aktører for å realisere den førstnevnte del av visjonen, (solseller og mikroenergianlegget ville kreve større investeringer). Med FI og ungdom i spissen og med støtte fra Miljøhovedstaden²⁴ og Nabolagsprogrammet²⁵ i Bydel Alna ble et grått 120 m2 stort tak på FF i løpet av 2019 forvandlet til en frodig, spiselig og pollinatorvennlig takhage, som også ga rom for sosiale møter gjennom dyrkningsfellesskapet og etablering av sitteplasser mellom vekstene i hagen. Den fungerer nå som et samlingssted.

I tillegg til takhagen ble det som nevnt også lagt til rette for en infrastruktur for humler og andre pollinerende insekter i form av små ”humlegater”, hvor det ble plantet i bed, ved bussholdeplasser utenfor barnehager med mer.

Målet med prosjektet var å gjøre Furuset mer grønt og trivelig, bidra til lokal identitet, styrke det biologiske mangfoldet og ikke minst å gi kunnskap til både barn, ungdom og voksne om betydningen av pollinerende insekter, og hvordan man kan dyrke på enkle måter. Man håpet gjennom dette å bidra til at bydelens befolkning tenker grønt både når det gjelder bruk av energi, energigjenvinning og forsøpling og ikke minst at det bygges fellesskap.

Det brede spekter av samarbeidspartnere bidro til at det ble fremskaffet nødvendig utstyr og materialer i tillegg til deling av viktig fagkunnskap som ungdom på praksisplass og andre involverte i det praktiske arbeidet fikk stor nytte av. Det gjelder blant annet deltakere og ansatte i Regnbuen Arbeids- og aktivitetsforum. Dette drives av FI i samarbeid med Bydel Alna og er et aktivitets- og arbeidstilbud til mennesker med psykiske og fysiske lidelser, i tillegg til arbeidstrening for innvandrerkvinner. (Furuset Idrettsforening et al. 2019).

Andre som var involvert i både takhagen og ”humlegatene” var ansatte i FF, barn og ansatte i barnehager, lokale menigheter og moskeer, ungdomsklubben FUBIAK, og Naturvernforbundet i Groruddalen. Sistnevnte v/Astrid Kjelle vold var sammen med Kjell Veivaag fra Global Kunnskap solide støttespillere i planleggingen av prosjektet. De var flinke til å komme med gode og realistiske innspill,

²² <https://www.lahumlasuse.no>

²³ <https://www.yara.com/oppdag/urbant-landbruk/>

²⁴ <https://www.miljohovedstaden.no>

²⁵ <https://www.miljohovedstaden.no/satsinger-i-2019#gref>

og hadde gjennom sitt arbeid i Samarbeidsgruppa (se case s 14) et godt overblikk og så synergieffekter i de ulike muligheter for samarbeid på tvers i dalen, forteller Vidar H. Noreng.

Oslos bybonde holdt kurs, og landskapsarkitekt Agnes Lyche Melvær og Kasza Koprowska ble hentet inn som fagpersoner på området. De stod for opplæring, veiledning og kreative prosesser både med barnehagene og Regnbuen Arbeids- og aktivitetssenter. De var ansvarlig for hvilke planter, frø og utstyr som skulle kjøpes inn samt den overordnede planleggingen. De bidro også til å produsere informasjonsmateriale. Dette foregikk i tett samarbeid med ungdomsleder Yusra Salah og ungdommene på praksisplass, som ble organisert i ulike arbeidsgrupper. Førstnevnte er en av de mange ungdommene som har deltatt på Alnaskolen og kvalifisert seg til jobben som ungdomsleder. De ungdommene som deltok fikk alle attest etter fullføringen av prosjektet.

I forbindelse med den årlige Furusetfestivalen ble det arrangert et "Humlekarneval". Høsten 2019 var 40 elever fra Natur videregående på Furuset²⁶ i full sving med omfattende "løkplanting" – totalt 2000 løk som vil kunne glede nabolaget i årene fremover.

På erfaringsseminar om Grønne midler (se side 6) fortalte Yusra Salah at ungdommene har fått masse ny kunnskap, som de tar med seg videre, de "brenner for det å dyrke", noen dyrker hjemme på egen balkong og formidler erfaringene videre i sitt eget nabolag. Hun understreket, at det ungdommen lærte gjennom etableringen av takhagen kan multipliseres og inspirere til etablering av flere takhager og humlegater for på den måten å øke innsatsen for en "grønn Groruddal". De har fått en forståelse av hele prosessen fra frø, til spire og ferdighøstet produkt:

- "Det føles godt å spise noe man selv har vært med å lage."
- "Jeg har lært at ikke bare vi mennesker trenger næring, men det gjør plantene også."
- "Jeg har lært at det kan være vanskelig å holde plantene i god form og hvor mye innsats det kreves. Jeg har fått respekt for bonden. Nå er jeg bonde – ikke bare i sommerferien, men også hjemme". (Yara 2019)

Eksisterende konkrete aktiviteter og samarbeid med kommunen og andre aktører

Erfaringene fra oppstarten i 2019 har lagt et godt grunnlag for videreutvikling av prosjektet og visjonene som ligger bak. Samarbeidet med Natur videregående skole på Furuset fortsetter. Som en viktig del av den praktiske undervisningen skal elevene avle opp planter i form av en veksttunnel, som betyr at man kan opprettholde og videreutvikle beplantning i større skala både på takhagen og i allerede etablerte og nye "humlegater".

Man har påny søkt Grønne midler fra bydelen samt tilskuddsmidler "Urbant landbruk" som forvaltes av bymiljøetaten²⁷ i Oslo kommune. Midlene – om de innvilges - skal blant annet brukes til etableringen av et permanent drivhus, hvor man vil bruke noe av overskuddsvarmen fra produksjonen av is i hallen. Målet er å kunne produsere småplanter det meste av året, som deretter kan høstes og brukes i idrettshallens kantine.

Som et ledd i å forankre prosjektet, gjøre det levedyktig og kunne drive over tid jobber man med å standardisere oppgavene som er tilknyttet driften slik at det kan bygges inn i de daglige rutiner for på

²⁶ <https://natur.vgs.no>

²⁷ <https://www.oslo.kommune.no/tilskudd-legater-og-stipend/tilskudd-til-urbant-landbruk/#gref>

den måten å sikre at barn og ungdom fortsatt har eierskap til prosjektet. Det innebærer blant annet at man fortsatt gir ungdom praksisplasser og mulighet til å få seg sommerjobb.

Fremtidige muligheter og utfordringer

Store deler av drømmen er blitt til virkelighet. Takhagen er blitt en ny arena på idrettsbygget, som oppfyller målet om "å kombinere grønn omsorg og arbeidstrening".

Inspirert av ungdomsbedriften "Lif Laga"²⁸, er det planen at man i samarbeid med bydel Alna og dens ungdom vil etablere en egen ungdomsbedrift. ("Lif Laga" startet i bydel Stovner og bygger på konseptet "etisk eplesang": etter avtale og i dialog med nærområdets hageeiere håndplukker ungdom epler som ellers ikke ville bli plukket. Dette i samarbeid med lokale asylmottak, skoler og idrettslag. Det produseres elesaft som selges lokalt, overskuddet går tilbake ungdomstiltak i nærmiljøet.)

Navnet på den planlagte ungdomsbedriften har inntil videre fått navnet "Humleslottet". Man ser for seg en rekke arbeidsoppgaver som kan foregå året rundt som del av en viktig og variert arbeidspraksis. Det er blant annet: Produksjon og salg av humleblokker og plantekasser, det kan lages frøposer; og man skal designe en egen virksomhetslogo. Det vil være oppgaver som knytter seg til både såing, stell og skjøtsel, til innhøsting og bearbeiding av de innhøstede frukter og grønnsaker, som kan serveres i hallens kantine. Man ser muligheter for et bredt kundegrunnlag både blant private, de lokale institusjoner, kommunale virksomheter som barnehager og aldershjem. Motto for dette arbeidet: "Kun fantasien setter grenser". (Furuset Idrettsforening et al. 2019)

En gjennomgående utfordring er hvordan man sikrer fortsatt finansiering. Man vil også fremover være avhengig av de lokale ildsjelene som innehar både kompetanse og engasjement kan fortsette, og at det rekrutteres nye kandidater som kan bli involvert. Slik ungdomsbedriften er tenkt vil den kunne bidra til flere ben å stå på og gi mulighet for samarbeid med nye aktører. FI vil kunne bygge videre på den styrke som ligger i at de har mange perspektiver i arbeidet sitt og mangfoldige ressurser: fra ungdomslederutvikling til arbeidstrening i kantinen til eget snekkerverksted og bred kontaktflate til hele nærmiljøet.

De større investeringene som solseller og mikroenergianlegg er fortsatt ikke finansiert. Vil det være mulig å knytte kontakt med forskningsmiljøer, andre videregående skoler, lokalt næringsliv med flere og følge samme prinsippet som har ligget til grunn i prosjektet om takhagen? Et prosjekt som kunne bli ennå en mulighet for at ungdom og andre kan få praksisplass og en arena for livslang læring, som kan inspirere innbyggerne i bydelen i en grønn omstillingsprosess?

²⁸ <https://www.liflaga.no>

Lokale planer utfordrer og kompletterer kommunens klimaplan og strategi for urbant landbruk: lokalt klimatoppmøte, et buss seminar og mye mer. (Groruddalen, Oslo)

Bakgrunn, utforming og formål

”Stakkers dere i Groruddalen” – det er hva en gruppe grønne entusiaster får høre da de i 2016 tar initiativ til å starte et lokallag av Naturvernforbundet i Groruddalen. Er det pga det negative stempel som ofte settes på bydelene i Groruddalen med de store utfordringer som fortsatt eksisterer både miljømessig og sosialt – dette på tross av stor innsats fra både stat og kommune med Groruddalsatsingen²⁹? Det blir mye å gape over; lokallaget skal dekke fire bydeler: Grorud, Stovner, Bjerke og Alna, hvor det tilsammen bor omtrent 140 000 innbyggere fra 140 ulike land.

Drivkraften bak det å starte opp er utålmodighet etter å se konkret handling - ikke bare planer: en ”utålmodig lillebror” som ønsker å bygge nettverk på langs og på tvers i tett samarbeid med alle de ulike organisasjoner som finns ”i dalen”; ikke minst vil man trekke veksler på en sterk og lang tradisjon for både dugnader og aksjoner. Noen hadde vært på ”Folkets klimatoppmøte” i Paris 2015 og spurte seg selv: Hva kan vi gjøre på hjemmebane i våre nabolag? Hvordan kan vi få satt klima og miljø på den lokale dagsorden når bydelene ser ut til å ha mer enn nok å gjøre med å håndtere andre store sosioøkonomiske utfordringer med mange levekårsutsatte områder. Hvordan kan vi vise vei – også ”nedenfra”, fra våre nabolag? (Kjellefeldt 2019)

Timingen ser ut til å passe godt. Samme året som lokallaget starter opp vedtar Oslo kommune (22. juni) en ganske ambisiøs klimastrategi, hvor målet er å redusere CO₂-utslippene i Oslo med 50 % innen 2020 og 90% innen 2030 (sammenliknet med 1990-nivå).³⁰ Et av 14 satsingsområder er at kommunen skal involvere og inspirere lokalt næringsliv og innbyggerne til en klimavennlig atferd. Det skal legges vekt på ”aktiv kommunikasjon” for å skape en større forståelse for de endringene som strategien peker på. For første gang i historien har Oslo utviklet og vedtatt en Strategi for Urbant Landbruk ”Spirende Oslo”³¹, hvor målene er å legge til rette for et mangfold av grønne byrom, det skal legges til rette for lokal og bærekraftig matproduksjon, urbant landbruk skal bidra til å skape sosiale møteplasser, være arenaer for kunnskapsbygging, og dette skal foregå i et tett samarbeid med ulike aktører. Etter hvert blir det enda et motiverende momentum da Oslo i 2018 vinner

²⁹ <https://www.oslo.kommune.no/slik-bygger-vi-oslo/groruddalsatsingen/#gref>

³⁰ [https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/1356550-](https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/1356550-1480689984/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Etater%2C%20foretak%20og%20ombud/Klimaetaten/Dokumenter%20og%20rapporter/Klima-%20og%20energistrategi%20for%20Oslo%20NO.pdf)

[1480689984/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Etater%2C%20foretak%20og%20ombud/Klimaetaten/Dokumenter%20og%20rapporter/Klima-%20og%20energistrategi%20for%20Oslo%20NO.pdf](https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/1356550-1480689984/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Etater%2C%20foretak%20og%20ombud/Klimaetaten/Dokumenter%20og%20rapporter/Klima-%20og%20energistrategi%20for%20Oslo%20NO.pdf)

³¹ https://naturvernforbundet.no/getfile.php/13152671-1584609847/Fylkeslag%20-%20NOA/Lokallag/Groruddalen/FraSkrotTilSpire/En%20spirende%20dal_strategi%20for%20urbant%20landbruk%20i%20Groruddalen_strategier%2C%20mål%20og%20handlingsplan_rev%202020.pdf

konkurransen om å bli Europeisk Miljøhovedstad 2019³², hvor et av målene er "å vise frem folkets grønne skifte". Som en del av Miljøhovedstadsåret etableres det et "Nabolagsprogram"³³ som skal ha fokus på "befolkningsrettet aktivitet" samt et mål om "å kople aktiviteter til en langsiktig innsats".

Etter oppstarten i 2016 ønsker lokallaget å få svar på hvordan både bydelspolitikere og ulike lag og foreninger ser på utfordringene med klimakutt i den enkelte bydel. De innleder et samarbeid med Groruddalen miljøforum³⁴, - en paraplyorganisasjon for borettslag og velforeninger i Groruddalen, som gjennom mange år har vært aktiv mht plansaker innen samferdsel og byutvikling. Dette resulterer i etableringen av "Samarbeidsgruppa for klimaspørsmål i Groruddalen", hvor to nye aktører kommer til: Akers Avis Groruddalen og Global Kunnskap. Med referanse til Oslo kommunes klimastrategi, er en av de første aktivitetene som samarbeidsgruppen tar initiativ til et lokalt "Klimatoppmøte i Groruddalen – et åpent møte om "det grønne skiftet – fra visjon til virkelighet", (17. februar 2017)³⁵. Det er overveldende oppslutning og møtet samler bredt både når det gjelder alder, sektorer, lag og foreninger, og det gir anledning til å styrke nettverksbyggingen mellom bydeler, generasjoner, kunnskapsmiljøer og lokale organisasjoner.

Året etter følges det lokale klimatoppmøtet opp av et nytt stort arrangement, hvor de lokale aktørene inviterer til dialog på systemnivå: Busseminaret "Groruddalen – fra skrot til spire"³⁶. Et interessant eksempel på "omvendt deltakelse", hvor samarbeidsgruppa inviterte bredt til et innholdsrikt "rullende" seminar i form av en rundreise til de mest forsøplede og grå stedene i Groruddalen – "du vil ikke tro det før du ser det." Det ble lagt inn stopp underveis med korte innlegg fra både fagetater, politikere og lokale aksjonsgrupper om kritiske tema som forsøpling, planer for boligutvikling, trafikk og støy, forurensning av elveløp mv. Bussturen ble avsluttet med et idéseminar på Vollebekk fabrikker: Hva kan vi gjøre med det vi har sett og hørt om? På kort og på lang sikt? Hvordan kan vi samarbeide på tvers og på langs?

"Målet med bussturen var ikke bare å vise frem den grå delen av Groruddalen. Det var også å få sparket løs ideer, samarbeid og et engasjement for et grønt skifte." ³⁷ Det var godt og vel 70 påmeldte deltakere fra etater, byrådsavdelinger, bydeler – både politikere og byråkrater. Det var stortingspolitikere, fagfolk, lokale aktivister, representanter for lag og foreninger samt lokalt næringsliv. Drivkraften bak dette sivilsamfunnsinitiativet var blant annet å være pådrivere for at Groruddalen/de ytre bydeler ikke skulle bli glemt i miljøhovedstadsåret, som i utgangspunktet hadde et sterkt fokus på sentrumsbydelene.

Med utgangspunkt i Oslo kommunes strategi for urbant landbruk hadde samarbeidsgruppen utarbeidet sin egen lokale strategi- og handlingsplan med tittelen: "En spirende dal – fra grått til grønt. Urbant landbruk og lokalt engasjement i Groruddalen"³⁸. Denne planen var et av flere

³² <https://www.miljohovedstaden.no/#gref>

³³ <https://www.miljohovedstaden.no/satsinger-i-2019#gref>

³⁴ <https://www.facebook.com/Groruddalen.Miljoforum/>

³⁵ <https://naturvernforbundet.no/nea/saker-vi-jobber-med/klimatoppmote-i-groruddalen-2017-article36364-3839.html>

³⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=YbPN90TCikg&feature=youtu.be>

³⁷ Akers avis Groruddalen 24. April 2018: <https://groruddalen.no/groruddalen-miljoforum/nyheter/na-kan-vi-fa-ting-igang/19.24037>

³⁸ https://naturvernforbundet.no/getfile.php/13152671-1584609847/Fylkeslag%20-%20NOA/Lokallag/Groruddalen/FraSkrotTilSpire/En%20spirende%20dal_strategi%20for%20urbant%20landbruk%20i%20Groruddalen_strategier%20C%20mål%20og%20handlingsplan_rev%202020.pdf

grunnlag for busseminaret. Planen med både strategier og konkrete handlingsplaner er et godt eksempel på hvordan flere av de globale bærekraftmålene kan adresseres lokalt i form av prosjekter og tiltak som konkretiserer tema som klima, folkehelse, bevaring av biomangfold, overvannshåndtering, dyrking, livslang læring, sosial inkludering og ikke minst samarbeid på tvers og på langs.

Det gjøres et grundig oppsummeringsarbeid etter busseminaret, hvor alle deltakerne fylte ut et skjema med følgende spørsmål: 1. Dine inntrykk etter turen 2. Konkrete forslag til oppfølging 3. Hvem kan bidra? 4. Hva kan du og din organisasjon gjøre 5. Hvem vil du ønske å snakke videre med? Besvarelsene ble samlet i en felles oversikt som ble sendt ut til deltakerne i etterkant.³⁹ Det kan leses ganske unisont ut av disse besvarelsene at busseminaret i seg selv og i måten det var organisert på ga nye perspektiver, og det ble et godt eksempel på en arena for samskaping på tvers av de lokale aktørers praksis- og prosesserfaring og fagetatenes/kommunens ekspert- og systemorienterte kunnskap.

Som en opptakt til Miljøhovedstadsåret utarbeider Samarbeidsgruppa en plan for oppfølging av busseminaret i form av konkrete tiltak hvor man blant annet ville sette søkelys på utvalgte byutviklingsprosjekter og ulike initiativer til rydde- og forskjønningsprosjekter. Det resulterte blant annet i noen av de prosjektene vi skal omtale i neste avsnitt. En snøball har begynt å rulle, flere aktiviteter begynner å forbinde seg med hverandre, det oppstår ringvirkninger som man ikke kunne ha forutsett på forhånd. Man blir godkjent som en av mange samarbeidspartnere i Miljøhovedstadsåret. Det søkes Grønne Midler i Bydel Alna og tilskuddsmidler fra Miljøhovedstaden – begge deler innvilges.

Eksisterende konkrete aktiviteter og samarbeid med kommunen og andre aktører

Groruddalsrusken og etablering av grønne buffersoner: En av deltakerne på busseminaret var Oslos ruskengeneral Jan Hauger. Underveis på bussturen fikk deltakerne med egne øyne se eksempler på "villfyllinger og skrotarealer" – ikke bare på privat, men også offentlig grunn. I sitt innlegg underveis oppfordret han sterkt til at det iverksettes tydelige politiske føringer overfor de som forsøpler og ødelegger bynaturen. Samarbeidsgruppen besluttet seg i etterkant for å ta rollen som pådriver for å få i gang et forpliktende og langsiktig samarbeid mellom det offentlige og det private næringslivet for å få til en mer systematisk opprydding, og som et alternativ – med referanse til "den spirende dalen" – å inspirere til beplantning og skjerming. Noen områder ble ryddet og beplantet, og i forbindelse med Miljøhovedstadsåret ble det arrangert et mer omfattende samarbeidsprosjekt: "Den store GroruddalsRusken" for å rydde langs veier, elver og i de kartlagte gråsoner. Den ble avsluttet med konsert og miljøstasjon med stands, miljørappere og appeller under Lysvandringen langs Alnaelva høsten 2019. (Kjellehold 2019). Målet er at dette skal bli en årlig dugnadsinnsats og planene er under arbeid for 2020. Som en oppfølging av dette arrangementet ble Samarbeidsgruppa utvidet med et nytt medlem: Alnaelvas venner.

Samarbeidsgruppa dro på studiebesøk til Drammen havn, hvor det er etablert grønne buffersoner i et industriområde. Hensikten med befaringen var å motivere det lokale næringslivet og Bane Nor til å skjerme triste og grå områder med beplantning, som både kan fungere som en del av en

³⁹ https://naturvernforbundet.no/getfile.php/13152379-1584262575/Fylkeslag%20-%20NOA/Lokallag/Groruddalen/FraSkrotTilSpire/Oppsummering%20busseminar%202018_2.pdf

pollinatorpassasje, vil bedre luftkvaliteten og ikke minst ha en estetisk funksjon til glede for de som er naboer til de pågjeldende områder. En prosjektide ble født i etterkant av dette: «Grønne gjerder». En mobilisering til å hekle eller strikke metervis med 10 cm brede striper som kan henges opp der Samarbeidsgruppa mener det bør komme beplantning langs inngjerdede områder – for å visualisere dette.

Snus- og sneipfritt nærmiljø: Sigarettneiper inneholder 95 % plast og er en av årsakene til plastforsøplingen i havet. To tredjedeler av de sigaretter som produseres havner på bakken. Fugler, fisk og pattedyr som får i seg denne plasten dør av sult og av giften i plasten. Med støtte fra Oslo kommune via Naturvernforbundet i Oslo og Akershus har man nå satt i gang et pilotprosjekt på Ellingsrud og Stovner som skal appellere til et "snus- og sneipfritt nærmiljø" med oppfordring til "Å bli en hverdagshelt".⁴⁰ Det startet med en frustrert småbarnsmor på Ellingsrud som skrev et innlegg. "Vi møttes med denne mammaen og dro det videre og så vokste det til et prosjekt i samarbeid med frivilligsentralen, ungdomsprosjektet "Sneipfritt" og Rusken. Vi inviterer i første omgang til tegnekonkurranse for illustrasjon av plakater/skilt", forteller Astrid Kjellevold fra Naturvernforbundet i Groruddalen. Et prosjekt som har fått en estetisk og inkluderende vri frem for "bare en løftet pekefinger".

Takhagen på Furuset forum – er en idé som leder av Furuset Idrettsforening, Vidar H. Noreng klekket ut inspirert av sin deltakelse i busseminaret. Den er nå etablert i et tett samarbeid med medlemmer av samarbeidsgruppa og bydelen (se casebeskrivelse på s. 10)

"Humleprosjektet: Humleblokka og humleambassadører – En forløper til dette prosjektet - som nå har vokst seg større og er i stadig utvikling - var en invitasjon til Miljøagentene på Veitvet⁴¹ og Stovner Media/Lif Laga⁴² i forkant av busseminaret «..fra grått til grønt».": Hva ønsker barn og unge å gjøre for å styrke satsingen på en "grønn og spirende dal"? De prioriterte å ta vare på insektene og foreslo at man kunne lage sin egen "Groruddals-variant" av et insekshotel: "Humleblokka". På busseminaret presenterte barn og ungdom et første forsøk, som ble utviklet i samarbeid med "La humla suse"⁴³. Et antall humleblokker ble plassert ut i bydelene Stovner og Bjerke, og barn og ungdom som var involvert i prosjektet skulle undersøke om humler flyttet inn. Resultatet av undersøkelsen viste at de fleste av blokkene manglet beboere og man konkluderte at det var behov for å satse sterkere på å plante humlevennlige vekster i tilknytning til de utplasserte "humleblokker". Det ble derfor søkt om Grønne Midler fra Bydel Alna til å videreutvikle prosjektet som en oppfølging av "Groruddalen – fra grått til grønt", fortsatt i samarbeid med "La humla suse" og nå også Naturvideregående skole på Furuset⁴⁴. Tildelingen av Grønne Midler bidro til gjennomføring av kurs og verksteder om pollinatorvennlig beplantning og produksjon av "humleblokker". Verkstedene ble fulltegnet med deltakere fra både bydel Alna og de andre bydeler i Groruddalen. Det har resultert i etablering av humlegater og humletorg, blant annet på Furuset og Ellingsrud, hvor fine skilt informerer om betydningen av de pollinerende insekter og hvordan man kan "tilby dem et kortreist matfat".

⁴⁰ <https://groruddalen.no/tegnekonkurranse-for-sneipfritt-narmiljo/19.25965>

<https://groruddalen.no/kultur/her-er-vinnerbidraget/19.26312>

⁴¹ <https://miljoagentene.no/oslo/miljoagentene-pa-veitvet-article2715-219.html>

⁴² <https://www.stovnerungdom.no/liflaga> og <https://www.stovnerungdom.no/stovner-media>

⁴³ <https://www.lahumlasuse.no>

⁴⁴ <https://natur.vgs.no>

Som et inviterende og humoristisk grep oppstod idéen om å rekruttere ”humleambassadører”, som blir definert slik: ”De som selv vil dyrke pollinerende vekster og vil jobbe for å få flere til å gjøre det samme i sitt nærområde.”

Det ble i tilknytning til dette også produsert informasjonsmateriale, som ble og blir sendt ut til et bredt lag av aktører som for eksempel borettslag, organisasjoner. Tanken er også å inkludere lokalt næringsliv.⁴⁵ Det er nå godt og vel 50 humleambassadører spredt ut over hele dalen. Det er både enkeltpersoner, bedrifter, skoler, barnehager, kirker, parsellhagelag og borettslag som tar aktiv del i dette nettverket ved å plante i sine nærområder, til glede for både mennesker og insekter og som en arena for læring og informasjonsformidling. Målet er at dette skal gi enda flere ringvirkninger og spre seg videre i Groruddalen, slik at man kan bruke navnet «Humledalen», en prosess som nå er godt i gang.

Ambulerende Grønne nabolagskaféer. Dette er et initiativ som er inspirert av samarbeidet med Vålerenga bydelshus⁴⁶, som startet med å arrangere Grønne Nabolagskaféer (GnK) høsten 2018; et lavterskel tilbud hvor man ikke trenger spesielle forutsetninger for å delta. Det settes fokus på tema som forbruk, klimasmart mat, dyrking i byen og grønne møteplasser. Formatet på GnK er en kombinasjon av små inspirasjonsforedrag, praktisk aktivitet og ikke minst gode samtaler mellom deltakerne. Utgangspunktet er FNs 17 bærekraftsmål – kan de forankres lokalt?⁴⁷

Hensikten med å starte opp GnK i Groruddalen er blant annet å følge opp idéer og forslag fra rapporten ”En spirende dal fra grått til grønt – urbant landbruk og lokalt engasjement i Groruddalen”. For å spre initiativet geografisk ”i dalen” og for arbeidsmessig å dele på oppgavene med å arrangere, har man lagt seg på en ”ambulerende modell”⁴⁸, der ulike aktører tar ansvar på skift. De første ut var hhv Dr Dedichens drivhus⁴⁹/Trosterud parsellhage med tema ”Blomstereng”, dernest aksjonsgruppen ”Bevar Enga” med tema om andelslandbruk (se case om Enga s. 7). Denne arbeidsdelingen kommer til å fortsette med Naturvernforbundet i Groruddalen som ankerfeste. Nye aktuelle steder for grønne nabolagskaféer kan være i tilknytning til Øvre Fossum gård på Stovner og skolehageprosjekt i bydel Grorud.⁵⁰ Det kan også være aktuelt å lage grønne nabolagskaféer sammen med borettslag og velforeninger, som oppfølging av Naturvernforbundets nye «Guide til miljøvennlige nabolag».⁵¹

Via samarbeidet har man fått tillatelse til å bruke Vålerengas logo og plakatformat. Dette samarbeidet er i videreutvikling til gjensidig inspirasjon både mht utveksling av kompetanse, herunder workshopledere, valg av tema og ikke minst det å finne frem til ulike måter å drifte å drifte tiltaket på, slik at det blir selvgående over tid. Et godt eksempel på ”krysspollinering” i overført betydning – på tvers av nabolag i Oslos bydeler.

⁴⁵ <https://naturvernforbundet.no/noa/saker-vi-jobber-med/humleprosjektet-i-groruddalen-article39541-3839.html>

⁴⁶ <http://www.bydelshuset.no>

⁴⁷ <https://www.facebook.com/Grønne-nabolagskaféer-345679949357658/?ref=bookmarks>

⁴⁸ <https://naturvernforbundet.no/noa/noa/groruddalen/skolehage-og-klubbhus-pa-grorud-article40271-3836.html>

⁴⁹ <https://groruddalen.no/kultur/dr-dedichens-gronne-torg/19.23028> og <http://www.parsellhager.no/index.php/trosterud-parsellhagelag>

⁵⁰ <https://naturvernforbundet.no/noa/noa/groruddalen/skolehage-og-klubbhus-pa-grorud-article40271-3836.html>

⁵¹ <https://naturvernforbundet.no/nabolag/>

Fremtidige muligheter og utfordringer

Ble det for mye å gape over? Det er ikke noen tvil om at det arbeidet som er beskrevet over har krevd mange timers iherdig arbeid og gå-på-mot, det har til tider tatt på de frivillige kreftene, og det er en utfordring å holde trøkket oppe som "vaktbikkje" og "utålmodig lillebror". Oppsummeringen av busseminaret - hvor mye konkret nå er tatt videre og satt ut i livet som beskrevet i eksemplene ovenfor - omhandlet også tiltak som er på systemnivå, hvor offentlige etater, beslutningstakere og det lokale næringslivet må på banen; og man kan spørre seg om det er en oppgave for sivilsamfunnsaktører som Samarbeidsgruppa, Naturvernforbundet i Groruddalen med flere?

Naturvernforbundet i Groruddalen har i sine innspill til høringen om den kommunale strategien "Spirende Oslo" anbefalt at bydelene burde ha lokalt ansatte med kompetanse innen urbant landbruk – det kan eventuelt være felles for flere bydeler. De ser det som et problem at støtteordningene ofte er utformet slik at honorarer til folk med kompetanse ikke er inkludert. Bymiljøetaten har slik kompetanse, men de skal dekke mange bydeler. Slik de ser det blir det lite «hands on» ute i bydelene, og det er vanskelig over tid å basere seg kun på frivillighet.

Arbeidet med de nære tiltakene og det å starte i det som tilsynelatende er smått, som for eksempel "Humleprosjektet", "De ambulerende Grønne nabolagskaféer" og andre liknende tiltak har gitt anledning til både glede, håp for fremtiden og ikke minst store ringvirkningseffekter, som man ikke kunne ha planlagt på forhånd. Det har vist seg som en god inngang til å ta opp miljø- og klimaspørsmål, som engasjerer mange. Det har handlet om å stole på prosessen og et arbeid etter "snøballmetoden", slik erfaringene så langt oppsummeres.

Det har også hatt stor betydning at man har hatt lokalavisen med på laget, som flittig har formidlet informasjon om prosjektene som er blitt satt i gang. "Det er interessant å se at det kommer folk fra ulike kanter av dalen som blir inspirert og får impulser til egne nabolag. Det er slik vi gjerne vil at dette skal fungere, - at det knyttes kontakter på tvers som blir kjent og som kan ha nytte av hverandres erfaringer. Og nå planlegger lokallaget å gå inn i bydelenes klima- og miljøplaner og invitere alle 4 til et felles møte. Vi vil spørre – hvordan går det? Hvordan trekkes befolkningen med?⁵²", forteller Astrid Kjellevold fra Naturvernforbundet i Groruddalen.

Bærekraftige liv på Landås – fra "tre rundt et kjøkkenbord" til en nasjonal nabolagsbevegelse (Bergen)

Bakgrunn, utforming og formål

Som man ser det i mange andre nedenfra initierte forandringstiltak, begynner de ofte i det små⁵³. I følge initiativtakerne "startet det hele" med at tre personer satt rundt et kjøkkenbord på Landås i Bergen sommeren 2008. Over kaffekoppen utvekslet de tre - Agnes Vevle Tvinneim, Liv Karin Lund

⁵² <https://naturvernforbundet.no/noa/noa/groruddalen/bydelenes-klima-og-miljoplaner-article40147-3836.html>

⁵³ <http://www.transitsocialinnovation.eu>

Thomassen og Lars Ove Kvalbein - sine frustrasjoner og bekymringer over at politikere både på nasjonalt og globalt nivå ikke klarte å gjøre noe med den globale klimakrise, forbrukskulturen og den globale skjevfordelingen.

Under samtalens forløp så de på hverandre og spurte: Hva gjør vi selv, her i vårt nabolag der vi bor? Hvordan er det vi lever og forbruker, hvilke er våre ressurser og hva kan vi gjøre annerledes helt praktisk, hvordan kan vi dele på mer, bygge nettverk og legge til rette for et fellesskap i vårt møte med de globale utfordringene slik de viser seg i vårt nabolag? De mente, at vi som samfunn har mange fakta og nok kunnskap, som viser at utviklingen går feil vei. Det som trengs er handling. De ville vise, at det er mulig å forandre verden ikke bare "fra toppen", og at denne forandringsprosessen nedenfra kan ta utgangspunkt i hver enkelt menneskes og nabolagets hverdagserfaringer og de lokale kompetanser, som finnes. Med et ønske om å nå frem til så mange som mulig – også uten for den grønne menigheten - startet man opp med "å banke på dørene" og sendte ut vennlige invitasjoner i det som var skolekretsen Landås med ca 6 500 innbyggere fordelt på ca. 3 300 husstander. De ville finne ut av, hva folk var opptatt av og hvilke uforløste drømmer de bar på. Det førte til arrangementer og tiltak som vedhogst, etablering av parsellhager, kurs i å partere lam, gatekunst og mye mer.

Man satte i gang uten å ane, hva dette ville utvikle seg til i løpet av de neste årene: Et lokalt laboratorium i "grønn naboskaping", hvor det gjennom prøving og feiling er blitt utviklet mange konkrete tiltak og innovative lokale løsninger på utfordringer og tema som bærekraftig mat, urban dyrking, redesign, sosial inkludering, transport og energi for å nevne noen. Rammen rundt all denne aktiviteten har vært og er betydningen av det å bygge handlekraftige nettverk på tvers av ulike grupper og generasjoner, at få øynene opp for de menneskelige og fysiske ressurser som finnes i hvert et nabolag, om man bare ser godt etter; og ikke minst det å feire og komme sammen gjennom ulike kulturarrangementer. Det er i form av tilbakevendende ritualer som for eksempel den årlige Landsås-fest⁵⁴, som arrangeres den siste søndagen i august med en rik variasjon av grønne og kulturelle tilbud: klimasamt mat, miljøtorg, barnas byttefest, reparasjon, konserter med mer.

Samtalen rundt kjøkkenbordet 2008 ble det første skrittet til det, som er blitt en nasjonal nabolagsbevegelse under navnet og paraplyen "Bærekraftige liv"⁵⁵. Det er nå mellom 30 og 40 nabolag i Norge, som er med i dette nettverket, som beskrives som "et informasjonsfellesskap, en arena alle kan ta eierskap til" (Tinnereim, Nilsen 2018).

Aktivitetene drives ut fra følgende enkle motto og visjon: "Å redusere det økologiske fotavtrykket, *samtidig* som vi øker livskvaliteten" og "vi tar klimakampen fra protest til fest". I 2017 arrangerte man den første nasjonale "Bærekraftige liv-erfaringskonferansen" for å utveksle erfaringer mellom nabolagsinitiativene og andre interesserte med det formålet å sette ytterligere skubb i det, som man opplevde som et begynnende paradigmeskifte ikke bare på Landås men også i mange nabolag rundt om i verden. Man oppdaget og ble (i 2010) med i det internasjonale nettverket Transition Town Network - "A movement of communities coming together to reimagine and rebuild our world".⁵⁶

Erfaringene fra det grønne hverdagslivslaboratorium ble også politisk i bred forstand – et resultat av målet om "med nærsamfunnet som målgruppe (å) utforske potensialet som ligger i handlingsrommet

⁵⁴ <https://www.barekraftigeliv.no/arrangement/2019/landasfest-2019/>

⁵⁵ <https://www.barekraftigeliv.no/om>

⁵⁶ <https://transitionnetwork.org>

mellom kjøkkenbenken og Løvebakken". (Bærekraftige liv Magasin 2015) Det som skjedde på Landås fikk oppmerksomhet også ut over lokalområdet og byen Bergens grenser. En representant fra Bærekraftige liv fikk en fast plass i Klimarådet, opprettet i 2014 – som den eneste representanten fra sivilsamfunnet i et ellers topptungt råd, "som skal gi innspill til hvordan klimaforliket kan forsterkes og Norge settes på sporet av lavutslippssamfunnet 2050."⁵⁷.

Allerede fra de første årene (2010-2012) var prosjektet støttet av Bergen kommune, Grønn Hverdag og Den norske kirke, der sistnevnte bidro med å stille organisasjonsnummer og økonomiseksjon tilgjengelig. Dette gjorde at pilotprosjektet Bærekraftige liv på Landås kunne søke og motta prosjektmidler, og beholde fokuset på aktivitet og kreativt innhold. I 2012 hadde driften kommet opp i fart, det ble etablert en egen forening, og det ble søkt nye prosjektmidler, blant annet fra Sparebanken Vest, Bergen kommune og Hordaland Fylkeskommune. Dette gav mulighet for å prosjektfinsiere og honorere den videre innsatsen. Senere ble foreningen godkjent som Norges første «grønne frivilligsentral» med likelydende vedtekter som foreningen Bærekraftige liv på Landås. Dermed ble det opprettet en 100% stilling som daglig leder og koordinator av nabolagets frivillige innsats. Stillingen ble de første årene delt mellom to personer, før den ble til en samlet stilling høsten 2019.

Det nasjonale nettverket av Bærekraftige liv nabolag, er samlet under Bærekraftige liv SA og prosjektet NABO (Nasjonalt senter for Bærekraftig Omstilling av lokalsamfunn), som siden 2016 har mottatt støtte over statsbudsjettet. Bærekraftige liv SA har ingen ansatte, men honorerer avtalt innsats. Dette prosjektet har gitt mulighet til å dokumentere erfaringene til inspirasjon for andre nabolag blant annet gjennom etableringen av nettsted, diverse publikasjoner - ikke minst "Den lille håndboken i grønn naboskaping", hvor 10 års erfaringer oppsummeres systematisk ved å beskrive "Bærekraftige liv-modellen", hvordan man kommer i gang, de ulike fasene og verdigrunnlaget. I tillegg er det en "idébank" med tips til, hva man kan sette i gang med i sitt nabolag. Mange av disse eksempler peker på betydningen av det som i førnevnte Transition Town nettverk betegnes som "reskilling". I håndboken brukes begrepet "gjenlæring" eller "gjenkunning". Idebank-delen er inndelt i følgende tema, som viser at "nevenytte ikke er gått av moten":

- HAGE – få ting ti å gro
- KJØKKEN - skape matglede og bedre matvaner
- FORBRUK – gi tingene vi eier ny verdi
- TRANSPORT – legg til rette for smartere transport
- ENERGI – skap energi
- KULTUR – gjør noe uventet (Tvinnereim, Nilsen 2018)

I boken fremheves det også at den lokalkompetanse, som genereres i nabolag som Bærekraftige liv og andre liknende initiativer representerer en ofte uutnyttet kilde i samfunnsplanleggingen.

Eksisterende konkrete aktiviteter og samarbeid med kommunen og andre aktører

Gjennom årene har de mange lokale prosjektene støttet opp om og fungert som praktiske svar på Bergen kommunes "Grønn Strategi"⁵⁸. I likhet med Oslo kommune deler Bergen kommune ut

⁵⁷ <https://www.regjeringen.no/no/dep/kld/organisasjon/styrer-rad-og-utvalg/klimaradet/id2354044/>

⁵⁸ <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/gronn-strategi>

tilskudd til klima- og miljøtiltak. I tillegg avsettes det midler til drift av miljøorganisasjoner i kommunen.⁵⁹ I 2019 ble det delt ut til sammen 4.030.000 kr.

Initiativer og prosjekter på Landås (og andre Bærekraftige liv initiativ i kommunen) er blitt støttet med midler fra blant annet denne tilskuddsordningen. Det gjelder for eksempel et forsøk med bykompost, som har som mål å utfordre kommunens system for søppelhåndtering. Innen tema kortreist mat og urban dyrking er det gitt tilskudd til bybonden⁶⁰ (som holder til på Landås men skal være til støtte for alle innbyggere i Bergen). Det er gitt støtte til den lokale Matskogen, som ligger i utkanten av nabolaget. Grunnen eies av kommunen og drives av frivillige på Landås som en ”demonstrasjonsplass for landbruk som regenerer omgivelsene,”⁶¹ Matskogen er et felleseie, hvor man tester ut landbruksteknikker som kombinerer biomangfold, det å få god matjord og karbonlagring. Det som høstes tilberedes og serveres på mange av de lokale kulturarrangementene.

Bærekraftige liv initiativet har også forsøkt å fungere som en slags inkubator. Flere av de initiativer man satte i gang hadde som mål å kunne utvikle seg til næringsvirksomhet, som etter planen skulle bli selvgående. Det var for eksempel Matkollektivet, ”en distribusjonskanal mellom bønder og byfolk”, som skal støtte opp om lokal produksjon og kortreiste matvarer (Tvinnereim, Nilsen 2018).

Et annet eksempel på videreutvikling og ringvirkninger til noe større er ”Lystgården – en allmenning for FNs bærekraftsmål”⁶², som nå fungerer som en selvstendig stiftelse. Opprinnelig var dette sommerhuset for Edvard Griegs familie. Lystgården var tidligere prestegård. Den eies av Bergen kommune og er et fredet bygg. Da presten flyttet ut, og eiendommen ikke lengre skulle benyttes som bolig for presten, oppstod idéen om å kunne overta huset og dermed gi rom for de mange prosjekter og initiativ i tillegg til å bli en vital møteplass og arena ikke bare for nabolaget Landås, men også for hele Bergens befolkning. Det ble inngått leieavtale med kommunen i 2017 med et 20 års perspektiv. Avtalen innebærer at Stiftelsen Lystgården står ansvarlig for vedlikehold inne og ute. Lystgården støttes nå med midler fra Bergen kommune, samt andre fonder, hvilket blant annet betyr, at det er midler til å lønne en daglig leder i en 100 % stilling, som står for den daglige driften.

Tre integrerte satsingsområder ligger til grunn for den innholdsmessige og praktiske driften: 1. Mat fra jord til bord (rettet mot både barn og voksne). 2. Kultur og 3. Samfunnsendring. I tillegg til et rikholdig program med ”Bærekraftige liv-aktiviteter”, konserter, salongsamtaler gir huset også rom for et arbeids –og kontorfellesskap bestående av en lang rekke sosiale og grønne entreprenører. Med denne virksomheten er målet å fungere som en koplingssentral mellom grasrøtter, kommunen, forsknings- og undervisningsmiljøer og det lokale næringslivet med det perspektiv å konkretisere og lokalisere de globale verdensmålene.

Fremtidige muligheter og utfordringer

Gjennom de mange årene med driften av Bærekraftige liv har man erfart, at mat som tema er en fin inngang til å sette klimaproblematikken på dagsordenen lokalt – ikke bare som et problem, men også som en del av løsningen. I tillegg til å lære om prosessen fra jord til bord, hvordan mat kan bli klimasmart, er dyrking og tilberedning av mat også en unik arena for å inkludere sårbare grupper. På Lystgården jobber man med å finansiere istandsettelse av en gammel stall, som på sikt skal fungere

⁵⁹ <https://www.bergen.kommune.no/innbyggerhjelpen/natur-klima-miljo/miljo-/klima/klimaog-miljotilskudd>

⁶⁰ <https://www.bybondenibergen.no>

⁶¹ <http://www.kore.no/blogg/matprodusenten-matskogen-pa-landas-ved-benedicte-brun/>

⁶² <https://lystgarden.no/om/>

som et kurskjøkken. Når kjøkkenet er ferdig, vil man legge opp til en forsøksperiode hvor man skal teste ulike opplegg i samarbeid med andre aktører som for eksempel "Smaksverkstedet folkelig matlaging"⁶³, Bybonden og Bærekraftige liv; og mange andre mulige samarbeidspartnere står på listen som lokale bønder og produsenter, lokale utdanningsinstitusjoner innen jord- og hagebruk, Kirkens Bymisjon med flere.

Både når det gjelder driften av Bærekraftige liv og Lystgården opplever initiativtakerne at man langt henad veien har hatt en god og tett dialog med kommunen. Det gjelder spesielt Klimaseksjonen, som har støttet opp om og gitt stor frihet til det å sette i gang, men man skulle ønske tettere dialog og mer samarbeid også med andre avdelinger og seksjoner i kommunen, da de tiltakene man driver "utfordrer" siloene – de handler ikke bare om klima og miljø men retter seg også mot folkehelse, utvikling av arbeidsplasser, kultur og sosial inkludering.

Det har vært mye ekstra arbeid i den prosessen, hvor Lystgården skulle gjennom en bruksendring – fra bolig til samfunnshus. Denne prosessen har tatt unødig mye tid og er fortsatt ikke helt på plass. Det betyr at daglig leder har hatt mange ekstra roller og oppgaver i tillegg til det å drifte huset og sørge for økt aktivitet. Et utfordring, det skal arbeides med videre fremover, er hvordan man organiserer seg for å få aktivitetene til å vokse videre og å finne frem til en god driftsmodell, forteller daglig leder Liv Karin Lund Thomassen.

Selv om man så langt har klart å finansiere driften til både Bærekraftig liv og Lystgården gjennom tilskudd fra kommunen, andre fonder samt inntekter som man genererer lokalt, er det en utfordring å sikre økonomien og en bærekraftig drift også på lengre sikt.

Etter et år ligger Matkollektivet nede (inntil videre). Nettopp fordi man anerkjente, at dette ble for krevende bare for frivillige, forsøkte man å bygge en forretningsmodell som gav grunnlag for profesjonell drift. Det fordret et påslag på alle varer, litt som en ordinær butikk men med færre ledd. Formålet med Matkollektivet var å styrke småskala matprodusenter i region, ivareta matjord, holde kunnskap i hevd, sikre et fortsatt levende kulturlandskap (direkte knyttet til turisme i regionen), øke bevisstgjøringen om lokal verdiskaping («la pengene dine ta en ekstra runde i regionen før de forsvinner videre») og gi tilgang til kvalitetsmat for nye kundegrupper i byen. Agnes Vevle Twinnereim, som var en av initiativtakerne, forteller, at de ikke var proffe nok på forretningsdrift. Det ble krevende (og dyr) logistikk med så mange små produsenter spredt over hele Vestlandet, og det var for få som drev det. I dag – med korona og økt bevissthet omkring lav robusthet knyttet til matsikkerhet og selvforsyningsgrad – vil det bli spennende å se hva fremtiden bringer, sier hun. MK leverte til 70-100 husstander ukentlig, på det meste.

Som mange andre kommuner har Bergen kommune som ambisjon at FNs bærekraftsmål skal legge rammene for samfunnsplanleggingen i kommunen. I perioden 2018 - 2019 ble det for eksempel lagt til rette for en prosess på tvers av de ulike avdelingene, hvor topplederne fikk ansvar for å gå igjennom hvert enkelt mål og legge en plan for hvordan kommunen kan konkretisere sitt strategiske arbeid med hvert enkelt mål. For å utfordre handlingsrommet og tenke mer på tvers fikk hver enkelt avdeling ansvar for å gå igjennom et annet mål enn det som ellers umiddelbart ville være naturlig. Til eksempel fikk "Klimaseksjonen" ansvar for mål 8 om "anstendig arbeid og økonomisk vekst", mens

⁶³ <https://smaksverkstedet.no> - et folkehelseiltak som driftes av "Folkelig" – en sosial entreprenør som legger vekt på å skape møteplasser gjennom helsefremmende aktiviteter som alle kan være med på.

en annen avdeling som ikke til daglig arbeidet med klima- og miljøspørsmål fikk ansvar for mål 13 "Stoppe klimaendringene".⁶⁴

Vi fristes til å spørre hvordan nedenfra arbeidet med de globale bærekraftmålene på Landås og Lystgården kan inspirere kommunen videre i det strategiske arbeidet på plansystemnivå – og vice versa.

Læringspotensialer fra casene

Basert på beskrivelsene av de ulike case vil vi i det følgende trekke frem noen punkter i hver case, vi mener har et læringspotensial for andre lokale prosjekter og for kommuner og bydelsutvalg, som ønsker å understøtte borgerinitierte grønne omstillingsprosjekter. Tilslutt trekker vi frem fellestrekk av muligheter og utfordringer på tvers av prosjektene, og for utvikling av samskapende modeller mellom kommune og borgere for «oversettelse» av FNs verdensmål til bærekraftig lokalsamfunnsutvikling.

Husmannsplassen Enga i bydel Alna

Prosessen rundt parsellhagen på Ellingsrud viser, hvordan borgere over tid har mobilisert, dannet felleskap og arbeidet for (bærekraftig) lokalsamfunnsutvikling. Gjennom flere workshops har gruppen involvert stadig flere lokale borgere, foreninger og institusjoner. Dyrkningsfelleskapet dannet i tillegg en plattform for å utforske andre visjoner og ideer for «det gode liv» i lokal samfunnet⁶⁵. Samarbeidsnettverket og erfaringen med prosjektutviklingen på Ellingsrud har skapt lokal utviklingskapasitet (Bosworth, Annibal et al. 2015) til å forfølge større og mere kompliserte utviklingsprosjekter som har involvert stadig flere – også eksterne aktører. Ønsket om en permanent og fysisk møteplass handlet om å skape rom for andre typer aktiviteter og å kunne dyrke flerårige planter. Dette ønske dannet utgangspunkt for prosjektet om Husmannsplassen Enga.

Prosjektet viser hvordan et utgangspunkt i et lokalt dyrkningsfelleskap kan videreutvikles til å omhandle flere ulike aktiviteter rettet mot en mer miljøvennlig og naturnær praksis. Det handler dermed også om dannelsen av fellesskap mellom mennesker – og relasjonelle koblinger mellom mennesker og naturbruk og forvaltning (Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016).

Prosessen viser en mulighet for «omvendt deltakelse» som en deltakelsesdemokratisk arena utenfor det eksisterende plansystem (Vasstrøm og Paaby, kommende). Borgerne har etablert en kommunikasjon med kommunen, hvor de har kunnet formidle deres ønsker og perspektiver. Dermed har borgerne hatt et gjensidig «høringsforhold» med kommunen, som har vært avgjørende for å sikre økonomisk støtte og arealtilgang, samt tilgang til ulike typer ekspertkunnskap. Kommunikasjon og utvikling av prosjektet mellom borgere og kommunen viser hvordan initiativer som er oppstått i et lokalsamfunn kan understøttes på sikt. Når borgerinitiativer støttes og videreutvikles inn i det formelle plansystem kan det forstås som en form for demokratisk og kollektivt orientert «up-stream» planlegging (Egmose, 2016).

Takhagen og Humlegata på Furuset er et eksempel på hvordan eksisterende lokale organisasjoner utvikler nye samarbeidsrelasjoner – både med aktører og foreninger i lokalsamfunnet og med eksterne aktører – for å finansiere, utvikle og drive nye sosio-økologiske praksiser. Prosjektet viser,

⁶⁴ Intervju med klimasjef Eva Britt Isager og <https://www.bergen.kommune.no/politikk/byradet/behandlede-saker/bymiljo/vil-ta-lederrolle-i-arbeidet-med-fns-barekraftsmal> og <https://www.bergen.kommune.no/politikk/bystyret/bystyret-2015-2019/behandlede-saker/okonomi-og-administrasjon/article-162927>

⁶⁵ http://eduaction.no/wp-content/uploads/2018/11/Artikkel_lokalt-rom-for-universelle-verdier.pdf

hvordan det over tid er etablert flere typer samarbeid på tvers av en rekke lokale foreninger og aktører, private selskaper (Yara) og offentlige institusjoner (kommune/skole/utdanning). Prosjektet har styrket eksisterende samarbeid og bygget nye sosiale relasjoner mellom lokale aktører. Denne type nettverksbygging kan bidra med å bygge sosial kapital og økt kapasitet og kunnskap til å drive fremtidig lokal samfunnsutvikling (Bosworth, Annibal et al. 2015).

Prosjektets nye etableringer av samarbeid og relasjoner kan også forstås som sosiale innovasjons- og læringsprosesser (Moulaert 2013) i lokalsamfunnet, hvor ulike aktører (både lokale, private og kommunale) bidrar med ulike perspektiv, kunnskap og ressurser for å utvikle nye ideer og handlinger. Prosjektet kombinerer ideer om sosial inklusjon og arbeidstrening med naturforståelser og dyrkningspraksis. Prosjektet bidrar til etablering og utvikling av nye typer forståelser, relasjoner og praksis med den «nære» natur og forståelse for økosystem-menneske sammenhenger. Prosjektet kan dermed sies å eksemplifisere en sosio-økologisk innovasjon: forstått som samarbeid på tvers av aktører om nye typer natur- og dyrkningspraksiser i byen.

Gjennom prosjektet er det generert kunnskapsutvikling mellom erfarings- og ekspertkunnskap gjennom møteplasser, kurs og foredrag. Det har skapt basis for nye forståelser for mat, dyrkning og natursammenhenger, og videre gitt perspektiver og inspirasjon til egen praksis. Deltakelsen i prosjektet har også utviklet de involvertes kunnskap og kapasitet til å kunne omsette nye ideer til prosjekter, og det ses at det kontinuerlig «vokser frem» nye initiativ.

Prosjektet illustrerer, at det finnes mange gode ideer og visjoner blant borgere om å utvikle sine lokalsamfunn i en mer «grønn retning», og at det eksisterer ønsker og vilje til å jobbe for utvikling av slike prosjekt i praksis. Det er lokale fantasier og håp om en grønnere og inkluderende fremtid som har skapt perspektiver for nye sosio-økologiske felleskap – forstått som sosial inklusjon og samarbeid, dyrkningsfelleskap og omsorg for den bynære natur.

Borgerinitierte miljøstrategier i Groruddalen

Klimatoppmøtet og busseminaret i Groruddalen viser hvordan borgere på tvers av flere bydeler mobiliserer og danner nye nettverk, som handler om å delta aktivt i å definere og skape handling for et grønnere lokalsamfunn. Klimatoppmøtet og busseminaret viser et lengre tidsengasjement med bred deltakelse av mange ulike aktører i og utenfor lokalsamfunnet og på tvers av offentlig og privat sektor. Det kan sies å eksemplifisere «omvendt deltakelse», hvor borgere aktivt stiller krav om å bli hørt - og skape et bedre «rom for deltakelse» (Cornwall 2008) i kommunens miljø- og bærekraftstrategier slik de formuleres i hver enkelt bydel.

Mobiliseringsprosessen har kontinuerlig oppfordret til og åpnet for nye initiativ med utgangspunkt i borgernes egne ideer og gjennom gjensidig inspirasjon på tvers av bydeler/lokalsamfunn. Denne type sosial læringsprosess og erfaringsutveksling (Nielsen and Nielsen 2007) har skapt mange ringvirkninger og flere nye initiativer på tvers av lokalsamfunn/bydeler. Det viser også merverdien av å ha et lokalt forankret knutepunkt for miljøstrategier i lokalsamfunnet som knytter borgernes engasjement og erfaringer sammen i et fellesskap (Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016).

Felles for de etablerte initiativer er at de handler om en omsorg for den bynære natur – og et ønske om å forbedre arealforvaltning til gode for både mennesker og miljø. Dette utgangspunkt har frembrakt flere initiativer og aktiviteter for økt beplantning, rydding, og insektforvaltning på flere områder. Dermed omsettes universelle mål om bedre bymiljø i en praksis som er tilpasset borgernes egen forståelse av utfordringer, behov og muligheter i lokalsamfunnet (Nielsen and Nielsen 2006).

Eksemplet viser hvordan borgergruppen har tatt initiativ til å samarbeide med kommunen og forholdt seg til eksisterende strategier og planer. Der har dermed vært et ønske om å komplementere en større kommunal miljøstatsing gjennom egne definerte prosjekter.

Bærekraftige Liv på Landås:

Dette omfattende eksempel har et stort læringspotensial for andre borgergrupper og for samskapingsmodeller mellom kommune og lokalsamfunn. Den historiske utvikling av Bærekraftige liv på Landås viser hvordan små initiativer tatt av borgere kan involvere store deler av lokalsamfunn i aktiviteter og handlinger som handler om grønn omstilling og bærekraftig utvikling av lokalsamfunnet (Pesch, Spekkink et al. 2019). Prosjektet viser hvordan initiativer vokser frem – som «uplanbare» tilblivende prosesser (Boelens and De Roo, 2019). Det viser, hvordan prosjektet har bidratt til å nå mange mål som er sammenfallende med kommunale strategier og FNs bærekraftsmål, men det er lite sannsynlig at de hadde kunne planlegges eller «implementeres» gjennom det kommunale systemet. Prosjektet viser dermed viktigheten av å støtte opp under borgerinitiativer – og åpne muligheten for at de kan vokse seg større.

Prosjektet viser en bred rekke av ulike typer initiativ, som alle handler om mer ansvarlig forbruk og produksjon, og utvikling av nye typer sosio-økologiske felleskap. De er alle forankret i et hverdagslivsperspektiv – og et nærmiljø. Prosjektene er dermed ikke «universelle modeller» men tilpasset stedets særlige kontekst, miljø og aktører (Healey, 2015). Det eksperimenteres med mange ulike typer av deltakelse og samskaping gjennom nye eierskapsmodeller. Slike eksperimenter bidrar til sosio-økologisk innovasjon og nye forståelser for menneske natur relasjoner (Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016)

Prosjektet har over tid utviklet kunnskap og erfaringer med både forskningsmiljøer, privat næringsliv og offentlige institusjoner. Disse nettverk og samarbeid har økt kapasiteten og kompetansen til å utvikle ideer og visjoner til nye handlinger og praksiser – og nye forståelser for både mat, energi, og transport. Etableringen av en fysisk møteplass har skapt et fast omdreiningspunkt, møteplass – som en «koplingssentral» for nye initiativ. Slike fysiske steder kan være viktig for å sikre kontinuitet og sammenhenger mellom mange ulike aktører i disse «løse styringsstrukturer».

Prosesen viser også hvordan et prosjekt kan skaleres opp og skape en nasjonal bevegelse for borgerengasjement for bærekraftig utvikling (Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016). Det viser med andre ord, at det er et stort potensial for å understøtte slike prosjekter. Gjennom støtte fra private aktører og særlig Bergen kommune er det skapt mulighet for å institusjonalisere prosjektet til en mer permanent struktur. Det er viktig for å unngå at ildsjeler og borgerengasjement blir overbelastet eller føler seg utnyttet på langsikt (Pesch, Spekkink et al. 2019).

Muligheter og utfordringer på tvers av prosjektene

Prosjektene viser, at borgere har en evne og vilje til politisk deltakelse og handling der hvor de finner det meningsfylt i sitt lokale samfunn. Alle prosjektene har utviklet lokalt forankrede ideer og visjoner for en grønnere og sosialt inkluderende lokal fremtid, og samtidig ført til læring og erfaringer i å etablere samarbeid på tvers av lokale og eksterne aktører for å kunne omsette slike ideer i praksis.

Eksemplene viser at matproduksjon, forbruk og dyrkningsfelleskap er en meningsfylt inngangsvinkel for mange borgere for å jobbe med bærekraftig omstilling. Samtidig viser de at det skaper grobunn (i mange henseender) for ringvirkninger og nye initiativer til å jobbe med andre typer sosio-økologiske praksiser og omstillinger.

Det er dermed et stort potensial for kommuner og andre offentlige og private aktører for å kunne understøtte lokalt initierte grønne utviklingsprosjekter. Det krever en lydhørhet for de lokale perspektiv og anerkjennelse av de lokale drivkrefter, samt en erkjennelse av at styringen må skje «nedenfra». Det utfordrer etablerte rolleforståelser i plansystemet og peker på nødvendigheten av, at utvikle nye typer samarbeidsmodeller mellom offentlig og frivillig sektor.

Prosjektene viser at borgerinitierte utviklingsprosjekter relaterer seg til ulike FN bærekraftsmål og danner koblinger mellom ulike av disse målene i praksis. Prosjektene gir dermed nye perspektiver på, hva grønn omstilling eller bærekraftig lokalt utviklingsarbeid er i praksis på et konkret sted – og ikke bare som abstrakte begrep og fargerike symboler. Poenget her er ikke, at lokale prosjekter alene er løsningen på bærekraft problematikker – der er mange store strukturelle utfordringer for en mer bærekraftig samfunnsutvikling. Poenget er, at de prosjekter vi her har beskrevet – og mange andre liknende prosjekter – kan bidra til å *inspirere* andre borgere og lokal samfunn og *komplementere* kommunale strategier, planer og prosjekt for å omsette FNs bærekraftsmål i praksis.

Erfaringer fra bydel Sagene i Oslo og Bergen kommune viser hvordan kommunen gjennom bydelsstrategier og tildeling av ressurser kan jobbe med nærmiljøsatsninger og understøtte borgerinitiativer.

Bydel Sagene har vært en pioner på lokalbasert kunnskapsutvikling og samarbeid på tvers med røtter i Lokal Agenda 21 og Vår Felles Fremtid (Paaby 2006). Siden 2013 har bydelen lagt til rette for å stimulere lokale bærekraftinitiativer og nettverksbygging mellom disse gjennom tildelingen av Grønne Midler. Størsteparten av de som har mottatt støtte er organisasjoner, foreninger, borettslag og sameier, samt grønne gründere (Paaby et al. 2017). Hvert år inviteres det til grønt nettverkstreff i forkant av fristen for å søke midler. Her inviteres både de som tidligere har fått midler i tillegg til nykommere og andre interesserte. Nettverkstreffet tilrettelegges som et verksted, hvor deltakerne får mulighet til å utveksle erfaringer, høre om hverandres prosjekter og se mulige koplinger mellom disse. I tillegg orienterer bydelen om sitt arbeid med bærekraftig lokalsamfunnsutvikling og den praktiske informasjonen om selve støtteordningen og kriteriene for å søke. Dette har inspirert flere bydeler i Oslo og Horten kommune til å kopiere "Sagene-modellen"⁶⁶.

I Bergen har man også jobbet med tilskuddsordning til miljø- og klimatiltak siden 2008. Det er gjennom årene blitt søkt stadig flere midler og bevilgingen er blitt økt til ca 4 mill kr/år. Alle som søker på tilskuddsordningen for Klima- og miljøtiltak må vise til, hvordan tiltaket støtter opp om kommunens Grønn Strategi. En gang om året inviterer Klimaseksjonen byens miljøorganisasjoner til et nettverksmøte for å drøfte hvordan samarbeidet relatert til Grønn Strategi kan forsterkes. Hva bør gjøres og hvilke utfordringer har man i organisasjonene for å kunne drive de grønne tiltakene? Det har blant annet resultert i at man fra og med 2019 etablerte en egen tilskuddsordning som kan gå til drift av miljøorganisasjonene.

Eksemplene fra Oslo og Bergen viser, at det allerede er skapt gode ordninger for støtte av grønne borgerinitiativer, og at det er skapt grunnlag for nettverksdannelse på tvers av disse prosjekter. Erfaringene fra slike ordninger og samarbeid har et stort læringspotensial for andre kommuner og byer i Norge, som ønsker å understøtte «borgernes grønne skifte».

Utfordringer

⁶⁶ Se vedlagt policy notat som mer utdypende beskriver læring av erfaringer med Grønne Midler og Nabolagsprogrammet.

Prosjektene viser, at det er krevende arbeid å jobbe med utviklingen av lokale samfunnsprosjekter. Det krever mye tid og energi av enkelte borgere. Prosjektene kan dermed komme i fare for å «brenne ut» sine deltakere.

En annen utfordring på tvers av prosjektene er midlertidighet. Mange av prosjektene beskriver usikkerheten om tilgang på areal og finansiering som svært utfordrende. Midlertidighet og usikkerhet kan underminere borgernes lyst og vilje til å engasjere seg over tid.

En tredje aspekt som kan være viktig å påpeke er anerkjennelse. Det kan være meget verdifullt for frivillige borgere, som legger mye tid og energi i grønne prosjekter, å få anerkjennelse for sitt arbeid fra både det kommunale system eller andre eksterne aktører som privat næringsliv, presse eller eksperter.

For å understøtte borgerinitierte grønne prosjekter er det dermed behov for å videreutvikle modeller for samarbeid, som definerer hvordan prosjektene på lengre sikt opprettholder finansiering, areal og andre typer ressurser.

Hvis borgerinitiativer skal kunne bidra til byenes og samfunnets grønne omstilling gjennom å vise nye ideer og eksperimentere med nye sosio-økologiske praksiser, er det behov for å utvikle bedre modeller for, hvordan slike prosjekter kan støttes på både kort og lang sikt. Det handler både om finansielle ressurser, men også om tilgang på arealer og strukturer, samt kunnskap og kompetanse. Samtidig er det viktig, at det utarbeides ideer til, hvordan disse samarbeidskonstellasjoner og ulike roller kan bidra til en positiv samskaping mellom system og lokalsamfunn for å bidra til en mer bærekraftig fremtid.

Konklusjon og perspektiver videre

Det grønne skifte – og målet om en bærekraftig fremtid - krever tilblivelse av nye typer praksis: fra det levde hverdagsliv, de kommunale institusjoner og til de store samfunnsstrukturer. Det er ikke mulig på forhånd å definere objektive eller endelige mål. Det er prosessen og dannelsen av erfaringer underveis, som leder frem mot ennå ukjente – innovative – grønne praksiser mellom mennesker og miljø på et gitt sted.

Arbeidet med Grønne Midler og Nabolagsprogrammet i Oslo og tilskuddsordningen miljø- og klimatiltak i Bergen viser erfaringer, kunnskap og fremtidsperspektiver for nye grønne praksiser. Det viser vanlige borgeres erfaringer med å sette i gang nye typer av prosjekter i sine egne nærmiljøer, som på ulik vis binder sammen natur, sted og mennesker i nye fellesskap. Prosjektene viser dermed, hvordan nye ideer og praksiser vokser frem mellom menneskers hverdagsliv i deres stedsnære kontekst. Mange av prosjektene viser, hvordan små initiativer vokser over tid. Det handler både om at det etableres nye aktiviteter, fysiske møteplasser, men også om økt samarbeid med aktører utenfor lokalsamfunnet, både andre borgergrupper, forskningsmiljøer, privat næringsliv og offentlige institusjoner. Det generes dermed kontinuerlig nye samarbeidsrelasjoner og nettverk, som igjen skaper økt kapasitet for lokal utvikling og grønn omstilling.

Helt fundamentalt handler mange av prosjektene om å gjenetablere – eller gjenoppdage – sosiale fellesskaper om naturen i byen. Det kan handle om dyrkningsfellesskaper, som bidrar til en husholdningsøkonomi, men det kan også det kan være rekreative rom som handler om å styrke sosiale relasjoner, eller plantepassasjer som handler om å styrke økologisk funksjonalitet. Disse sosio-økologiske fellesskaper er vokset frem over tid og tilpasset nærmiljøets og hverdagslivets særlige stedsforståelse og perspektiver for fremtiden. Likevel viser de, at de på ulike måter forholder seg til de «universelle» ideer om bærekraft som er definert i FNs globale mål.

Drivkraften i prosjektene og innovasjonene er ikke økonomiske eller interessebaserte. Drivkreftene er primært sosiale og økologiske forstått som omsorg og håp for en bedre fremtid for både mennesker og miljø i det nære fellesskap og lokalsamfunn, men også med perspektiver om det større samfunn og globale miljø- og klimaperspektiver.

Prosjektene viser også, at det er utfordrende og krevende å jobbe som frivillig borger over tid. Der er dermed et behov for å utvikle modeller for å understøtte slike prosjekter, hvis de skal kunne utgjøre en drivkraft for omstilling i byene. Det krever som Nyseth et al. (2019) konkluderer et system, som tør å eksperimentere med ulike typer av deltakelse tilpasset det konkrete sted og formål med prosessen. Det krever også, at planleggerne (og systemet) tenker gjennom, hva og hvordan rommet for deltakelse skal utformes, og hva det kan bidra til (Cornwall, 2008). Ikke minst handler det om å forstå, at samfunnsutvikling ikke bare kan planlegges og «forankres», men at den er tilblivende. Det er nettopp demokratiske lærings- og dannelsesprosesser over tid som kan skape kvalitativt andre ideer og en orientering om en felles fremtid (Nielsen and Nielsen, 2007b).

Eksemplene fra denne rapporten og det vedlagte policy notat fra erfaringsworkshoppen i Oslo viser, at det er behov for å utvikle bedre forståelser for, hvordan borgerinitiativer driver og skaper sosio-økologiske innovasjoner og praksiser. Slike forståelser kan inspirere borgerengasjement andre steder (som f.eks. Bærekraftig liv bevegelsen) og dermed bidra til å sette i gang nye bærekraftprosjekter. Men det handler også om å utvikle bedre forståelser for, hvordan kommunale systemer kan samarbeide med borgerinitiativer – samtidig som de bevarer deres selvstendighet og lokale forankring. Det er med andre ord behov for erfaringsutveksling på både «system» nivå og borger nivå – og på tvers av disse. Dette behov og potensiale er også påpekt i flere forskningsartikler og prosjekter i Europa (Moulaert 2013, Frantzeskaki, Dumitru et al. 2016, Pesch, Spekkink et al. 2019).

Denne typen erfaringsutveksling kan gjøres gjennom systematisk innsamling av kunnskap om prosjekter og kommunale samarbeid, men også gjennom ulike typer verkstedsforløp. Erfaringsworkshoppen i Oslo oktober 2019 viste, at det var et stort potensiale i å presentere og drøfte borgerinitiativer og systemperspektiver i samarbeid. Slike «forskende verksteder» kan ses som samskaping mellom «citizen science» og «system kunnskap» og kan gi nye perspektiver og utvikle nye modeller for borger-system samarbeid i det grønne skifte.

Litteraturliste

Akers avis Groruddalen (2018): "Nå kan vi få ting i gang." <https://groruddalen.no/groruddalen-miljoforum/nyheter/na-kan-vi-fa-ting-igang/19.24037>

Bateson, G. (2000). Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology, University of Chicago Press.

Bergen kommune (2019): "Redegjørelse for byrådets arbeid med FNs bærekraftsmål." <https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/1947284/Kartlegging-Bergen-kommune-og-FNs-baerekraftsmal>

Bherer, L., et al. (2016). "The promise for democratic deepening: The effects of participatory processes in the interaction between civil society and local governments." Journal of Civil Society **12**(3): 344-363.

Boelens, L. and G. de Roo (2016). "Planning of undefined becoming: First encounters of planners beyond the plan." *Planning Theory* **15**(1): 42-67.

Bosworth, G., et al. (2015). "Empowering Local Action through Neo-Endogenous Development; The Case of LEADER in England." *Sociologia ruralis* **56**(3): 427-449.

Bærekraftige liv: <https://www.barekraftigeliv.no>

Cornwall, A. (2008). "Unpacking 'Participation': models, meanings and practices." *Community Development Journal* **43**(3): 269-283.

Dryzek, J. S. and J. Pickering (2017). "Deliberation as a catalyst for reflexive environmental governance." *Ecological Economics* **131**: 353-360.

Deloitte (2018). "Fra globale mål til lokal handling," <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/about-deloitte/topics/impact-report/2018/samfunn/global-til-lokal.html>

Frandsen S. Martin (2018). "Samskabelse som læreprosess - en fortelling om et byudviklingslaboratorium og en boligsocial helhedsplan." PhD afhandling, Roskilde Universitet

Frantzeskaki, N., et al. (2016). "Elucidating the changing roles of civil society in urban sustainability transitions." *Current Opinion in Environmental Sustainability* **22**: 41-50.

Furuset Idrettsforening et al. (2019): "Et spirende Furuset i Miljøhovedstaden 2019."

Grønn dugnad på husmannsplassen <https://groruddalen.no/kultur/gronn-dugnad-pa-husmannsplassen/19.25157>

Healey, P. (2006). *Urban complexity and spatial strategies: Towards a relational planning for our times*, Routledge.

Healey, P. (2015). "Citizen-generated local development initiative: recent English experience." *International Journal of Urban Sciences* **19**(2): 109-118.

Kjelleevold A. (2019): "Busseminar og idéverksted. Samarbeidsprosjektet: "Groruddalen: fra grått til grønt – fra skrot til spire – en reise i gråsonene med håp om endring." i Grevlingen, Medlemsblad, Naturvernforbundet i Oslo og Akershus, nr, 2 2019.

<https://naturvernforbundet.no/getfile.php/13143225-1557224443/Grevlingen%202019%20skjerm.pdf>

Kjelleevold A (2019): "Stakkars oss?" ibid

Kjelleevold A (2019): "Hvordan det startet i Groruddalen: Inspirasjon, nettverk og samarbeid." ibid

Kjelleevold A. og Naturvernforbundet i Groruddalen (2019): "Humleprosjektet i Groruddalen. Rapport for tildelte "grønne midler" Bydel Alna." <https://naturvernforbundet.no/getfile.php/13146090-1566636574/Fylkeslag%20>

[%20NOA/Lokallag/Groruddalen/Humleprosjektet/Rapport%20for%20støtte%20til%20humleprosjekt%20i%20bydel%20Alna_Groruddalen.pdf](#)

Meadowcroft, J. (2013). "Reaching the Limits? Developed Country Engagement with Sustainable Development in a Challenging Conjuncture." Environment and Planning C: Government and Policy **31**(6): 988-1002.

This paper considers engagement with sustainable development in the rich industrialized countries since the Rio Earth Summit in 1992, focusing particularly on environmental limits. It argues that while the idea of 'limits' is in one sense ubiquitous, contemporary societies are only beginning to come to terms with its implications. The discussion considers different understandings of environmental limits, explores the example of energy-related greenhouse gas emissions driving climate change, reflects on fruitful ways to approach environmental limits, and references recent 'green growth' and 'green economy' initiatives associated with Rio+20. It suggests that normative judgments are essential to give social and political meaning to environmental limits, and notes the importance of defining the positive social goods that are to be secured through the recognition of such limits. The paper particularly emphasizes the importance of securing absolute reductions in critical environmental loadings, because this is the side of the issue which tends to be obscured when sustainable development is reduced to a 'quality-of-life' agenda and severed from concerns with global equity.

Moulaert, F. (2013). The international handbook on social innovation: collective action, social learning and transdisciplinary research, Edward Elgar Publishing.

Melvær L. Agnes og Regionkontor Landbruk Lørenskog, Nittedal, Rælingen og Skedsmo (2017): "En fortelling om urbant landbruk".

Myhre Martine (2019): "De skal redde humlene." i Akers avis Groruddalen.

<https://groruddalen.no/kultur/groruddalen-miljoforum/de-skal-redde-humlene/19.24953>

Negt, O. (2019). Dannelse og demokrati., Frydenlund Akademisk.

Nielsen, B. S. and K. A. Nielsen (2006). En menneskelig natur: Aktionsforskning for bæredygtighed og politisk kultur, Frydenlund.

Nielsen, K. A., et al. (2010). A new agenda for sustainability. Surrey, Ashgate Publishing, Ltd.

Nielsen, K. A. and B. S. Nielsen (2007). Demokrati og naturbeskyttelse: Dannelse af borgerfællesskaber gennem social læring-med Møn som eksempel, Frydenlund Academic.

Nielsen, K. A. and B. S. Nielsen (2007). Planlægning og selvforvaltning i et aktionsforskningsperspektiv. Planlægning I Teori Og Praksis, Roskilde Universitetsforlag: 63-81.

O'Brien, K. (2012). "Global environmental change II: from adaptation to deliberate transformation." Progress in Human Geography **36**(5): 667-676.

Orlien, A. G. (2016): Om krenkelser og tilgivelse i Karlsson Bengt (red.): *Det går for SAKTE...i arbeidet med psykisk helse og rus*

Pesch, U., et al. (2019). "Local sustainability initiatives: innovation and civic engagement in societal experiments." European planning studies **27**(2): 300-317.

- Polk, M. (2015). Co-producing knowledge for sustainable cities: Joining forces for change, Routledge.
- Paaby K. (2006): "Sagene samfunnshus: Demokrati – ikke bare for de innvidde" i Stiftelsen Idébanken Årbok 2006 "Mulighetsrommet"
- Paaby K. et al.(2017): "I Hagen vokser Håp" <https://medium.com/i-hagen-vokser-håp>
- Paaby K. og Vasstrøm M (2018): *Lokalt rom for universelle ideer om bærekraft?*
http://eduaction.no/wp-content/uploads/2018/11/Artikkel_lokalt-rom-for-universelle-verdier.pdf
- Samarbeidsgruppa for klimaspørsmål i Groruddalen (2020): ""En spirende dal" – Fra grått til grønt – urbant landbruk og lokalt engasjement i Groruddalen"
https://naturvernforbundet.no/getfile.php/13152671-1584609847/Fylkeslag%20-%20NOA/Lokallag/Groruddalen/FraSkrotTilSpire/En%20spirende%20dal_strategi%20for%20urbant%20landbruk%20i%20Groruddalen_strategier%2C%20mål%20og%20handlingsplan_rev%202020.pdf
- Samarbeidsgruppa for klimaspørsmål i Groruddalen (2018): "Oppsummering av svar etter busseminar 16. April 2018." https://naturvernforbundet.no/getfile.php/13152379-1584262575/Fylkeslag%20-%20NOA/Lokallag/Groruddalen/FraSkrotTilSpire/Oppsummering%20busseminar%202018_2.pdf
- Thomassen Liv Karin (red.) et al. (2015) "Magasin om Bærekraftige liv."
- Tvinnereim V. Agnes og Nilsen W. Anders (2018): "Den lille grønne håndboken i grønn naboskaping".
- Vasstrøm, M. (2016). Opening or reproducing understandings Applied Social Science Research in a Regional Knowledge System: Balancing Validity, Meaning and Convenience. H. C. G. Johnsen, E. S. Hauge, M.-L. Magnussen and R. Ennals, Taylor & Francis.
- Vasstrøm, M og Paaby, K, kommende, Omvendt deltakelse – fra forankring til fellesgjøring, i Forankring fryder, Universitetsforlaget
- Wals, A.E.J. 2015. Beyond unreasonable doubt. Education and learning for socio-ecological sustainability in the Anthropocene. Wageningen, Wageningen University.
https://arjenwals.files.wordpress.com/2016/02/8412100972_rvb_inauguratie-wals_oratieboekje_v02.pdf (Accessed 14 June 2016)
- Yara (2019): "Ungdommer og Yara skal gjøre Furuset grønnere".
- Aasmundsson Kjetil F. (2018): "Den grå Groruddalen KAN bli grønn igjen – spørsmålet er når." i Naturpress <https://www.naturpress.no/2018/05/03/den-gra-groruddalen-kan-bli-gronn-igjen-sporsmalet-er-nar/>

Vedlegg:

Policynotat # Lokalisering av FNs bærekraftsmål

Bærekraftig lokalsamfunnsutvikling i Oslo?

Hva kan vi lære av erfaringer med Grønne Midler og Nabolagsprogrammet?

v/ Kirsten Paaby, fasilitator og leder [PS Paaby Prosess EDU-Action](#) og [Mikaela Vasstrøm](#), førsteamanuensis ved Institutt for Global Utvikling og Samfunnsplanlegging, Universitet i Agder

Dette notat er basert på:

1. Besøk til 9 bydeler i Oslo for å kartlegge grønne tiltak i form av intervju med kontaktpersoner, som har hatt ansvar for hhv Grønne Midler, prosjektmidler fra Oslo europeisk miljøhovedstad og/eller Nabolagsprogrammet i den enkelte bydelen.
2. Erfaringsworkshop "Grønne midler – en vei til bærekraftig omstilling?" som ble holdt 16. oktober 2019 på Sagene Samfunnshus; arrangert av Oslo kommune ved ByKuben - Oslo kommunes senter for Byøkologi i samarbeid med PS Paaby Prosess og bydel Sagene.⁶⁷
3. Møte i Nabolagsprogrammet 5. november og referatet fra dette møtet.

⁶⁷ <https://www.miljohovedstaden.no/program/gronne-midler-en-vei-til-baerekraftig-omstilling#gref>

Kort oppsummert

Det grønne skifte – og målet om en bærekraftig fremtid - krever dannelse av nye typer politikk, forståelser og praksis. Politiske mål på alle nivåer peker på nødvendigheten av grønn omstilling, men ingen enkle løsninger.

Hva kan vi lære av erfaringer med Grønne midler og Nabolagsprogrammet? Hvilke felles trekk ses på tvers av prosjektene? Hva kan ha overføringsverdi for andre – og for utviklingen av politikk for (innbyggerdrevet) bærekraftig lokalsamfunnsutvikling?

Erfaringene i miljøhovedstadsåret og grønne øremerkede prosjektmidler viser nyskapende former for samhandling og ny typer av offentlige arenaer, hvor innbyggerne kan være med å adressere det grunnleggende spørsmålet om hvilke muligheter og utfordringer det gode og grønne bærekraftige livet har i hver enkelt bydel. Det viser innbyggers erfaringer med å sette i gang nye typer av prosjekter i sine egne nærmiljøer som på ulik vis binder sammen natur, sted og mennesker i nye fellesskap. Basert på presentasjoner og workshop mener vi følgende punkter har en overføringsverdi og er viktige strategiske grep for en grønnere fremtid for Oslo:

- **En grønn omstilling basert på borgeres hverdagsliv og stedsrelasjoner**
 - Nye grønne sosio-økologiske tiltak/prosjekter kan utvikles av lokale innbyggere i en konkret praksis og inneholde «universelle mål» om bærekraft – og på sikt også bidra til Oslo kommunes ambisiøse miljø- og klimamål
 - Prosjektene integrerer stedsrelasjoner og kultur med sosio-økologisk omsorg og tanker om å skape mestring og bekjempe utenforskap. Det er etablert nye fellesskap rundt (bærekraftig) bruk av områder/ressurser med kobling til innbyggenes livssammenheng
 - Viser perspektiver for «omvendt deltakelse» i grønn omstilling hvor innbyggerne/lokalsamfunn initierer prosjekter – og kommunen støtter (og kvalifiserer) gjennom midler og rådgivning
- **Prosjektstøtte - økonomi og rådgiving**
 - Grønne midler er avgjørende såkornsmidler for oppstart av initiativer og bidrar til å skape koblinger mellom lokale aktører og bydelene (samt Oslo kommunes etater)
 - Andre typer støtte er viktige for å fastholde og videreutvikle prosjekter (prosjektmidler, driftsmidler og ulike typer ekspertrådgivning)
- **Arenaer for samskaping mellom ulike typer aktører og kunnskap**
 - Grønn omstilling (nye forståelser og praksis) støttes av kunnskapsdeling og refleksjon mellom erfaringsbasert kunnskap, system og vitenskapelig kunnskap.
 - Ulike typer (praksis) erfaringer og former for kunnskap bidrar til ny læring og til videre utvikling av nye måter å tenke grønn omstilling og sosial forandring koblet til sted og livssammenheng
 - Møtet mellom mange ulike typer aktører, erfaring og kunnskap skaper en merverdi i omstillingsprosessene
- **Kommunenes klima- og miljøledelse må være villig og forberedt på omstilling**
 - Utvikling av fasilitatorrollen i kommunene/bydelen for å kunne møte innbyggerne og understøtte prosjektutvikling samt erfaringsutveksling på tvers av bydelene
 - Anerkjennelse av andre typer kunnskap og aktører som kan komplementere bærekraftig samfunnsplanlegging og utvikling

Bakgrunn

Verdenssamfunnet har blitt enige om 17 mål for en mer bærekraftig framtid. Bærekraft er samtidig blitt et sentralt begrep i nasjonale meldinger til stortinget⁶⁸ og i nasjonale forventninger til kommunal og fylkeskommunal planlegging⁶⁹. Flere norske kommuner har satt seg som mål å bruke bærekraftmålene som referanseramme i sitt arbeid med kommuneplaner. Samtidig er det kun 1 av 4 norske kommuner, som har en plan for, hvordan bærekraftmålene skal implementeres⁷⁰. Å skape en grønn omstilling og et lavutslipssamfunn er komplekst og krevende, spesielt på lokalt nivå hvor de faktiske endringer må skje. Fra arbeidet med «Kortreist Kvalitet»⁷¹ understrekes det at lokal (kommunal) omstilling er utfordrende. Det skaper nye mål- og interessekonflikter, samtidig krever det nye praksiser og kunnskap samt nye typer samhandling.

Det er mange diskusjoner om hvordan FNs bærekraftsmål og ideer om «grønn omstilling» kan oversettes og lokaliseres til det lokale handlingsnivået. Hvis idealer om grønn omstilling handler om å utvikle nye retninger for samfunnsutviklingen – også på et lokalt nivå – er det behov for å etablere rom for innbyggenes deltakelse, som ikke tar utgangspunkt i forhåndsdefinerte rammer og formål. Det innebærer en endring i forståelsen av grønn omstilling fra å være formålsbasert og målstyrt, til å bli prosessbasert hvor mål og mening skapes fortløpende. I et slikt rom er det åpninger for at deltakelse kan bidra med kvalitativt ulike typer av kunnskap og erfaringer, som videre kan skape sosial læring og nye forståelser av bærekraft på et gitt sted. Lokal bærekraftig utvikling handler dermed også om å skape et rom for deltakelse som tar utgangspunkt i den hverdagslige, stedsspesifikke og konkrete «livsmening» – og samtidig rammes inn av refleksjoner om det «felles universelle» - i.e. FNs bærekraftsmål.

Demokratisk deltakelse er et sentralt element i mål nr. 11” Bærekraftige byer og lokalsamfunn” Sammen med mål nr. 17” Samarbeid for å nå målene” bygger det opp under bærekraftshensynet i plan- og bygningslovens formålsparagraf. Ifølge delmål 11.3 skal det innen 2030 oppnås «en mer inkluderende og bærekraftig urbanisering med mulighet for en integrert og bærekraftig bosettingsplanlegging og -forvaltning som gir **medbestemmelse** i alle land». En indikator for oppnåelsen av dette er blant annet: “Proportion of cities with a **direct participation structure of civil society in urban planning and management that operate regularly and democratically.**” (“Indikatorer til FNs bærekraftsmål” s. 67)

Dette notat utforsker hvordan det lokale (bydels- og innbygger) nivå selv kan adressere FNs bærekraftsmål. Grunnlaget er prosjekter i Oslo kommunes bydeler som har fått støtte gjennom ordningen «Grønne midler»⁷² (i tillegg til midler fra Nabolagsprogrammet⁷³ og tilskuddsmidler Miljøhovedstaden). Vi spør: **Hva er erfaringene med grønne midler i Oslos bydeler? Hvilke muligheter og utfordringer oppleves på prosjektnivå? Hvordan kan lokale prosjekter styrkes, og hvordan kan de som driver prosjektene samarbeide med kommunen og på tvers av hverandre?**

⁶⁸ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20162017/id2539348/>

⁶⁹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-forventninger-til-regional-og-kommunal-planlegging/id2416681/>

⁷⁰ Deloitte, 2018 Fra globale mål til lokal handling: <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/about-deloitte/topics/impact-report/2018/samfunn/global-til-lokal.html>

⁷¹ <https://www.kortreistkvalitet.no/>

⁷² <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/tilskudd-legater-og-stipend/#gref>

⁷³ <https://www.miljohovedstaden.no/satsinger-i-2019#gref>

Erfaringsworkshop⁷⁴ – ”Grønne Midler – en vei til bærekraftig omstilling?”

Erfaring med tildeling av Grønne Midler slik det har vært praktisert i flere av bydelene i Oslo peker på at en slik tilskuddsordning i samspill med bydelenes eget bærekraftarbeid kan være små radikale skritt i retning mot en bærekraftig omstilling. Det har ført til nyskapende former for samhandling og praksis om natur og miljø tilpasset et gitt sted og lokalsamfunn. Samtidig rommer det på lengre sikt et potensiale til å etablere en ny type offentlig arena, hvor innbyggerne kan være med å adressere det grunnleggende spørsmålet om hvilke muligheter og utfordringer det gode og grønne bærekraftige livet har i hver enkelt bydel.⁷⁵

Workshopen inngikk i programmet for [Miljøhovedstaden](#). Den satte fokus på spørsmålet om hvordan kommunen som samfunnsutvikler gjennom Grønne Midler, Nabolagsprogrammet og innsatsen under Miljøhovedstadsåret kan bidra til å støtte innbyggerdrevne initiativer, som gjennom sin egeninitierte praksis skaper engasjement og mobilisering for å tenke bærekraft i lokalsamfunnet og samtidig adresserer almene bærekraftperspektiver. Jfr. Miljøhovedstadens mål om ”å vise frem folkets grønne skifte” og [Nabolagsprogrammets](#) fokus på ”befolkningsrettet aktivitet” samt målet om ”å kople aktiviteter til en langsiktig innsats”.

Formatet på workshopen var en presentasjon av utvalgte eksempler (med bakgrunn i den forutgående kartleggingen), gjensidig erfaringsutveksling samt en prosess i form av en kafédiallog, hvor deltakerne med utgangspunkt i eksemplene, som ble presentert og egne erfaringer ble oppfordret til å drøfte veien videre: Hvordan kan de eksisterende tiltak og prosjekter videreutvikles i et lengre perspektiv og styrke oppslutningen om fortsatt ambisiøse miljø- og klimamål i Oslo. Workshopen hadde de [17 globale bærekraftmålene](#) som referanseramme, hvilket innebar at vi ikke kun så på ”de grønne målene”, men også den sosiale og kulturelle effekten med henvisning til de målene som retter seg mot den sosiale delen av bærekraften. I tillegg viste vi til de nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. Hovedmålene for Nabolagsprogrammet og Miljøhovedstaden ble også presentert, da vi ”satte scenen” for de lokale prosjekter og initiativer.

Målgruppen var både politikere, ansatte i kommunen og ikke minst lokale organisasjoner, grønne og sosiale entreprenører og aktivister med mer som har drevet/driver aktiviteter og initiativer som er støttet og stimulert med Grønne Midler, midler fra Nabolagsprogrammet og Miljøhovedstaden. 60 mennesker var samlet, alt fra politikere, frivillige organisasjoner, ansatte i bydelene, forskere, gründere, lokale ildsjeler og kommunale virksomheter.

⁷⁴ Se vedlagt programbeskrivelse

⁷⁵ Jfr. vår beskrivelse av erfaringene fra Bydel Sagene, som var ”først ute” med Grønne Midler: <https://medium.com/i-hagen-vokser-håp>

Hva kan vi lære av erfaringene fra eksemplene?

Her oppsummerer vi hovedtrekkene erfaringsutvekslingen og kafédialogen, som også inkluderer innspill fra fire ”key-listeners”.

De lokale eksempler og erfaringer med Grønne Midler viser et stort mangfold og variasjon; både i forhold til hvordan det jobbes med miljø og natur og hvilke typer av samarbeid og nettverk de har skapt og utviklet. På tvers av prosjektene er det noen felles trekk som kan ha overføringsverdi for andre – og for utviklingen av politikk for (innbyggerdrevet) bærekraftig lokalsamfunnsutvikling.

- **De grønne midler har skapt en åpning for innbyggerdrevne grønne prosjekter:**
 - Fungert som såkorn eller springbrett for å initiere ideer og prosjekter
 - Økt kontakt mellom lokale aktører og bydelsutvalgene (og Oslo kommunes etater)
- **Prosjektene har et sosio-økologisk og stedsnært hverdagsperspektiv.**
 - Prosjektene kobler bruken av natur/miljø/økologi med hverdagslivets sosiale praksis og samvær
 - Prosjektene viser hvordan ny (bærekraftig) bruk av områder/ressurser kobles med en livssammenheng (næring, velvære, jobbpraksis, omsorg, estetikk)
 - Prosjektene viser at det er en utvikling av forståelser for natur/miljø og koblingen til menneske/samfunn over tid – og det understøtter omsorg for et sted og stedets natur og miljø.
 - Det oppstår nye «spinn-off» prosjekter rundt det første prosjekt – det skapes koblinger til andre prosjekter/aktiviteter i lokalområdet
- **Prosjektene bidrar til utvikling av nye fellesskaper i bydelene**
 - Prosjektene arbeid med miljø og natur skaper et nytt felles omdreiningspunkt i bydelen – som engasjerer innbyggere på tvers av «kategoriske» skiller (alder, etnisitet, etc.)
 - Prosjektene bidrar til å skape anerkjennelse og mestring, samt ansvarliggjøring overfor både seg selv, natur og samfunn.
- **Prosjektene har skapt samarbeid og læring**
 - Prosjektene viser at det er etablert eller bygget videre på nettverk: mellom lokale aktører, mellom lokale aktører og bydelen.
 - Prosjektene bidrar til erfaringsutveksling og læring av nye praksiser
 - Prosjektene bruker ekspertkunnskap som basis for læring og prosjektutvikling.

Prosjektene som ble presentert er vokset frem gjennom samarbeid mellom innbyggere og/eller lokale aktørers ideer om forandring på et sted. De er ikke koblet til en «sektor» eller begrenset til enkeltstående formål. De er nettopp sammenvevet på tvers av sosiale og miljømessige omtanker (og i liten grad koblet til økonomiske formål). Prosjektene viser at det er grunnlag for å ta utgangspunkt i innbyggernes engasjement for å skape grønn omstilling i et nabolag/lokalsamfunn. Prosjektene viser dermed hvordan små midler (nogen ganger i samvirke med andre støtteordninger) og lokalt engasjement kan skape innovative prosjekter og økt lokalt «mindset» for grønn omstilling.

Strategiske grep for en grønnere framtid:

Hva er utfordringer og muligheter for det lokale grønne skiftet? Deltakerne i kafédialogen diskuterte hvilke muligheter og utfordringer de ser for grønn omstilling og lokalt engasjement i et langsiktig perspektiv, og hvilke typer av støtteordninger og samarbeid det er behov for.

Hvordan understøtte grønne innbyggerdrevne prosjekter (og andre lokale aktører):

- **Differensierte grønne midler i ulike prosjektfaser**
 - Oppstarts midler (grønne midler er såkorn/springbrett og avgjørende for oppstart)
 - Prosjektmidler (Større bevilninger som kan videreutvikle prosjekter)
 - Langsiktige driftsmidler (f.eks. en mindre stillingsprosent til en frivillig «ildsjel», jvf. Bergen Kommunes tilskuddsordninger⁷⁶)
 - Det er viktig at midlerne har fleksible rammer og at deres bruk ikke er forhåndsdefinert (og/eller kan omdefineres).
- **Informasjon og rådgiving:**
 - Bydelene har en viktig funksjon for å skape den første kontakt med innbyggere og lokale aktører, og samtidig fungere som bindeledd mellom det større kommunale systemet og de lokale ideer/prosjekter
 - Innbyggere og lokale aktører har behov for bedre oversikt over ulike typer av støtteordninger og hvem de kan kontakte hvor i det kommunale systemet
 - Andre viktige typer av støtte: tilgang til rådgivning (også om formelle systemer), ekspertkunnskap og bruk av lokaliteter eller arealer
- **Samarbeidsstrukturer og erfaringsutveksling:**
 - Lokal deltakelse og grønn omstilling er et «nytt felt» for bydelene (og kommer ovenpå alle andre eksisterende arbeidsoppgaver; det er store variasjoner fra bydel til bydel når det gjelder prioritering av dette ”nye arbeidsfeltet”, blant annet i stillingsressurser som settes av til dette). Bydelene ser et behov for å:
 - Bedre kommunikasjon og erfaringsutveksling på tvers av bydelene
 - Koordinere og skape synergier mellom «grønne prosjekter» på tvers av bydelene
 - Bedre definisjon av grønne prosjekter – hva er kvalitet?, hvordan følge opp? Hvordan forholde seg til prosjekter som mislykkes?
- **Erfaringsutveksling mellom ulike prosjekter som samskaping, læring og inspirasjon**
 - Mellom lokale aktører og prosjekter på tvers av bydelene
 - Mellom bydelen og lokale aktører – hvordan kan vi koble prosjektene til bydelenes utviklingsstrategier.
 - Behov for flere formidlings- og synliggjøringsarenaer for å rekruttere flere innbyggere/aktører (Konferanser, digitale medier, film, etc.)

⁷⁶ <https://www.bergen.kommune.no/innbyggerhjelpen/natur-klimatemiljo/miljo-/klimateilskudd-til-miljoorganisasjoner>

Oppsummering: (Gjen)Oppdagelsen av de grønne fellesskap i byen

Det grønne skifte – og målet om en bærekraftig fremtid - krever tilblivelse av nye typer praksis: fra det levde hverdagsliv, de kommunale institusjoner og til de store samfunnsstrukturer. Det er ikke mulig på forhånd å definere objektive eller endelige mål. Det er prosessen og dannelsen av erfaringer underveis som leder frem mot ennå ukjente – innovative – grønne praksiser mellom mennesker og miljø på et gitt sted.

Arbeidet med grønne midler og nabolagsprogrammet viser erfaringer, kunnskap og fremtidsperspektiver for nye grønne praksiser i Oslos bydeler. Det viser innbyggers erfaringer med å sette i gang nye typer av prosjekter i sine egne nærmiljøer som på ulik vis binder sammen natur, sted og mennesker i nye fellesskap. Prosjektene viser dermed hvordan nye ideer og praksiser vokser frem mellom menneskers hverdagsliv i deres stedsnære kontekst.

Helt fundamentalt handler det om å gjenetablere – eller gjenoppdage – sosiale fellesskaper om naturen i byen. Det kan handle om dyrkningsfellesskaper som bidrar til en husholdningsøkonomi, men det kan også det kan være rekreative rom som handler om å styrke sosiale relasjoner, eller plante-passasjer for å styrke økologisk funksjonalitet. Disse sosio-økologiske fellesskaper er vokset frem over tid og tilpasset nærmiljøets og hverdagslivets særlige stedsforståelse og perspektiver for fremtiden. Likevel viser de at de på ulike måter forholder seg til de «universelle» ideer om bærekraft som er definert i FNs mål.

Muligheter og utfordringer

Kafedialogen i erfaringsworkshopen genererte mange perspektiver om utfordringer og muligheter for lokal grønn omstilling og samarbeidet mellom kommune og lokalmiljø. Workshopen i seg skapte dermed en samskapingsarena mellom ulike typer kunnskap og erfaringer: Kommunens (og bydelenes) ekspert- og systemorienterte kunnskap og de lokale aktørers praksis og prosesserfaring. Selve beskrivelsen og formidlingen av disse ulike typer av kunnskap, skapte rom for refleksjoner på tvers av ulike forståelser for grønn omstilling og hva utviklingsprosesser er og kan være. Det skapte også samtaler om hvilken rolle kommunen har og kan ha i arbeidet med innbyggerdrevne grønne prosjekter. Den ”tause kunnskapen” ble delt og reflektert og genererte nye perspektiver. Læring mellom ulike kunnskapstyper – er selve essensen av samskapingsidealet.

Erfaringsworkshopen og Nabolagsprogrammet viser at det er et stort potensial i å understøtte lokale innbyggere og andre aktørers hverdagsorienterte og stedsnære arbeid med grønn omstilling, men at det krever nye tanker om støtteordninger, kommunikasjonsarenaer, roller og samarbeidsstrukturer. Både i intervjurunden, på erfaringsworkshopen og ovennevnte møte i Nabolagsprogrammet ble det understreket at ByKubens har spilt en viktig rolle for å understøtte det lokale arbeidet ut mot innbyggerne og samarbeidet mellom bydelene. Det var et ønske om at man kan ta Nabolagsprogrammet et skritt videre etter avslutningen av miljøhovedstadsåret, for eksempel i form av et ”Grønt nabolagsnettverk” med fokus på nærmiljøarbeid, tiltaksutvikling i bydelens tjenester og understøtte innbyggernes grønne omstillingsarbeid.

Basert på presentasjoner og workshop mener vi følgende punkter har en overføringsverdi og er viktige strategiske grep for fremtidig grønt omstillingsarbeid:

- **En grønn omstilling basert på borgeres hverdagsliv og stedsrelasjoner**
 - Nye grønne sosio-økologiske tiltak/prosjekter kan utvikles av lokale innbyggere i en konkret praksis og inneholde «universelle mål» om bærekraft – og på sikt også bidra til Oslo kommunes ambisiøse miljø- og klimamål

- Prosjektene integrerer stedsrelasjoner og kultur med sosio-økologisk omsorg og tanker om å skape mestring og bekjempe utenforskap. Det er etablert nye fellesskap rundt (bærekraftig) bruk av områder/ressurser med kobling til innbyggenes livssammenheng
- Viser perspektiver for «omvendt deltakelse» i grønn omstilling hvor innbyggene/lokalsamfunn initierer prosjekter – og kommunen støtter (og kvalifiserer) gjennom midler og rådgivning
- **Prosjektstøtte - økonomi og rådgiving**
 - Grønne midler er avgjørende såkornsmidler for oppstart av initiativer og bidrar til å skape koblinger mellom lokale aktører og bydelsutvalgene (og Oslo kommunes etater)
 - Andre typer støtte er viktige for å fastholde og videreutvikle prosjekter (prosjektmidler, driftsmidler og ulike typer ekspertrådgivning)
- **Arenaer for samskaping mellom ulike typer aktører og kunnskap**
 - Grønn omstilling (nye forståelser og praksis) støttes av kunnskapsdeling og refleksjon mellom erfaringsbasert kunnskap, system og vitenskapelig kunnskap.
 - Ulike typer (praksis) erfaringer og former for kunnskap bidrar til ny læring og til videre utvikling av nye måter å tenke grønn omstilling og sosial forandring koblet til sted og livssammenheng
 - Møtet mellom mange ulike typer aktører, erfaring og kunnskap skaper en merverdi i omstillingsprosessene
- **Kommunenes klima- og miljøledelse må være villig og forberedt på omstilling**
 - Utvikling av fasilitatorrollen i kommunene/bydelen for å kunne møte innbyggerne og understøtte prosjektutvikling samt erfaringsutveksling på tvers av bydelene
 - Anerkjennelse av andre typer kunnskap og aktører som kan komplementere bærekraftig samfunnsplanlegging og utvikling

Kirsten Paaby leder ”PS Paaby Prosess EDU-ACTION” som arbeider innen feltet utdanning for bærekraftig samfunnsutvikling og prosessledelse i Norge, Norden og Europa. Hun har bakgrunn som pedagog og har siden 80-tallet arbeidet med gjennomføring og utvikling av demokratiske og deltakende metoder bl.a gjennom Stiftelsen Idebanken. Hennes arbeid handler om hvordan det kan skapes forandring og dannelse for bærekraftig utvikling. I prosessene brukes praktiske eksempler fra virkeligheten som utgangspunkt for læringen, som gjennom dialog kobles mot deltakerens egen situasjon og sted. Seneste prosjekter handler om hvordan FNs bærekraftsmål kan lokaliseres gjennom mobilisering av lokalsamfunnsinitiativer. paaby.kirsten@gmail.com

Mikaela Vasstrøm Ph.d., er førsteamanuensis ved Institutt for global utvikling og samfunnsplanlegging ved Universitet i Agder og seniorforsker i NORCE. Hennes forskningsinteresser handler om natur og samfunnsrelasjoner i forhold til forståelser av utvikling og bærekraft, og hvordan det kan skapes demokratiske og lærende planprosesser. Hun har gjennom flere forskningsprosjekter organisert samskapingsprosesser om bærekraft og diskutert åpninger og lukninger for forandring og læring. Seneste prosjekter handler om lokal deltakelse i lokalisering av FNs bærekraftsmål og prosjektleder i WINDPLAN om utfordringer og muligheter for deltakelse i planlegging av fornybar energi. Mikaela.vasstrom@uia.no

Vedlegg: Program – erfaringsworkshop Grønn Midler 16. Oktober 2019

Kl. 08.30 – 09.00

Vi åpner med morgenkaffe, mingling og markeds plass

Det blir mulighet til å ha utstilling langs veggene i Kaysalen, hvor workshopen arrangeres, slik at alle bydeler og lokale grupper får vist frem sine gode eksempler.

Kl. 09.00 – 09.15

Velkommen til Bydel Sagene v/BU leder Helge Stoltenberg

Om dagens program - Innhold og arbeidsform

v/Kirsten Paaby og Halfrid Hagemoen, Bykuben

Kl. 09.15 – 09.30

Vi setter scenen globalt, nasjonalt og lokalt v/Kirsten Paaby og Halfrid Hagemoen

- De globale verdensmålene
- Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging
- Miljøhovedstaden Oslo - Nabolagsprogrammet

Kl. 09.30 – 10.00

Omvendt deltakelse i planlegging for bærekraftig lokalsamfunnsutvikling – lokalt rom for universelle verdier om bærekraft? v/aksjonsforsker Mikaela Vasstrøm

- Summing rundt bordene
- Spørsmål og kommentarer

Kl. 10.00 – 10.15

Kaffe, te og beinstrekk på "mingleplassen"

Kl. 10.15 – 12.00

Det lokale mulighetsrommet – en palett av erfaringer og eksempler

- *Takhagen på Furuset Forum og Humlegaten* (Bydel Alna) v/Yusra Salah, Agnes Lyceh Melvær og Vidar H. Noreng
- *Bytteboden* (Bydel Sagene) v/Jürgen Breiter
- *Det spirer i Etterstadsletta barnehage* (Bydel Gamle Oslo) v/Mariann Kruuse
- *Den flytende hagen – domen* (Bydel Gamle Oslo) v/Hans Jørgen Hamre
- *Oslo-kassa – sosialt og biologisk mangfold hånd i hånd* (Bydel St. Hanshaugen) v/Mathias Estensen og Pål Rugsveen
- *"På kanten" – en samtale om bydelens rolle som tilrettelegger, fasilitator og "mediator"* v/Kirsten Paaby, Mads B. Nakkerud (Bydel Sagene) og Farah Humayun (Bydel Alna)

Speakers Corner – 8 "elevatorpitch"

- *Takhage i AS Oscarsgate 8 c* v/Mariann Ween (Bydel Frogner)

- *Kirkeby andelslag – andelslandbruk i Maridalen v/Marie Annette Thoresen (Bydel Nordre Aker)*
- *Urbant landbruk i borettslag på Ensjø (Bydel Gamle Oslo) v/Karin Hallén*
- *Dyrk Nabolaget (Bydel Gamle Oslo) v/Ingvild Jacobsen Roald*
- *En bukett av grønne tiltak fra Bydel Bjerke v/Katrine Sivertsen*
- *BUA, bydel Ullern v/Hans Støvern (Bydel Ullern)*
- *DIT-prosjektet – grønn innovasjonsplattform for nyankomne flyktninger (Bydel Grünerløkka) v/Thomas Bergøy Johansen og Kristoffer Dybvik*
- *Humleambassadørene i Groruddalen v/Astrid Kjellevold*

12.00 – 13.00 Lunsj og mingling på markedsplassen

13.00 – 15.30

Veien videre for Grønne midler og andre støtteordninger – Oslo miljøhovedstad 2030?

Med utgangspunkt i eksemplene, som er presentert og vist frem på mingleplassen, egne erfaringer og andres eksempler skisserer deltakerne framtidsbilder: Hvordan kople aktivitetene til en langsiktig innsats.

Metode: Kafédialog – med FNs bærekraftsmål som referanseramme.

- **Tema 1. Lokale tiltak knyttet opp mot langsiktig satsing?**
 - Hvordan kan de lokale tiltakene knyttes opp imot en langsiktig satsing etter 2019 – fortsatt Miljøhovedstad?
- **Tema 2 Samhandling – samskaping – samvirke?**
 - Ut fra våre erfaringer med utfordringer og muligheter: Hvordan kan kommunen støtte opp under initiativer og prosjekter som innbyggerne ønsker å sette i gang?
- **Tema 3 Støtteordninger hvilke og hvordan?**
 - Hvordan kan grønne midler og andre støtteordninger bidra til nye former for samarbeid videre fremover? Hvilke retningslinjer og hvordan kan det organiseres?
- **Tema 4 Nettverksbygging på kryss og tvers – hvordan?**
 - Hvilke nettverk ser vi for oss og hvordan lage gode nettverk lokalt og på tvers av bydelene? Hvilken rolle kan ByKuben/Nabolagsprogrammet ha som nettverkskoordinator? (Eventuelt andre nettverk som for eksempel Grønn kommune, Klimanettverket?)
- **Tema 5 Faglig påfyll og inspirasjon – hvordan?**
 - Faglig påfyll og inspirasjon – hva trenger vi, hva kan vi tilby, hva kan vi lære av hverandre på tvers av bydelene i Oslo?
- **Tema 6 Formidling og informasjon**
 - Hvordan skal vi få vite om de ulike ”grønne lokale tiltakene” i bydelene? Hvordan skal vi dokumentere erfaringene? Hvordan kan vi kommunisere med hverandre?
- **Tema 7 Åpen post**
 - Åpen post - for det som ikke er fanget opp av de øvrige tema.

Avslutningsvis konkretiseres et eller flere "neste skritt" med inspirasjon fra visjonsdelen.

15.30 – 15.45

Avslutning og oppsummering.

15.45 – 16.00

Mulighet for mingling og nettverking – vi har lokalet til frem til kl. 17.00.

Workshopen ble dokumentert i form av en verkstedsprotokoll, som ble sendt til alle deltakerne i etterkant sammen med de ulike presentasjoner